

Kort **verslag** van de eerste bijeenkomst, 13 maart 2018 in Rotterdam

Aanwezigen: Manon Janssen, Bertholt Leeftink, [REDACTED]

Secretariaat: [REDACTED] en [REDACTED]

1. Opening en kennismaking

De voorzitter, Manon Janssen, heet allen welkom. Korte kennismakingsronde.

2. Opdracht

Conclusies bij dit agendapunt:

- Opdracht vanuit het Klimaatberaad wordt herkend
- Organisatieplaatje (3a) is akkoord
- Uitwerking van de opdracht is ook deels aan de voorzitters van de werkgroepen, waarbij de voorgestelde uitwerking als richtlijn gehanteerd kan worden
- Rekening houdend met vertrouwelijkheid en gevoeligheden bij diverse partijen is ons primaire doel om maatregelen en projecten aan te dragen en voldoende te onderbouwen zodat deze de basis vormen van een hoofdlijnenakkoord in juli en verdere detaillering voor het eind van 2018.
- Er zijn de nodige vragen omtrent de cijfers van PBL en de rekenmethodiek van PBL, daarvoor graag de volgende keer meer inzicht bieden

Gemaakte opmerkingen:

- Aandacht nodig voor afstemming met andere tafels en doorsnijdende thema's
- Waarop is het aandeel industrie gebaseerd dat aan deze tafel wordt toegedeeld?
- Denk aan internationale concurrentiepositie
- Welke CO2(equivalenten)-reductie telt mee? Moeten we met 55% rekening houden?
- Voor het Rijk zijn de financiële kaders uit het Regeerakkoord bindend; voor de Industrietafel graag eerst creatieve inbreng van opties en mogelijkheden, dan zien we later wel hoe zich dat verhoudt tot die kaders
- Kijk niet alleen naar tonnenjacht maar ook naar de kansen voor de industrie (groene industriepolitiek)
- Betrek ACM bij de afbakening van precompetitieve samenwerking
- Het gaat zowel om systeemverandering (opbouw, ombouw, afbouw) als om end of pipe maatregelen

3. Samenstelling werkgroepen, klankbordgroep en teams

Conclusies:

- Aan tafel zitten morele leiders met mandaat, mensen die halen én brengen.
- De clusterwerkgroepen worden deze week samengesteld .
- Het is goed dat clusters onderling best practices uitwisselen.
- PBL is de rekenmeester van het Rijk en verzorgt de doorrekening aan de achterkant.
- [REDACTED] is vraagbaak op terrein van innovatie en technologie
- [REDACTED] maakt een format voor aanlevering maatregelen en projecten

Opmerkingen:

- Betrek Quintel (energie transitie model)
- Denk aan een dynamisch dashboard

- SDE+ als additioneel beleid na 2019 betekent niet dat de SDE+ dan wordt afgeschaft maar dat de SDE+ wordt gewijzigd.
- Vraag hoe de AVI's in het schema van sheet 12 verwerkt zijn (exclusief biogene deel en stort?)
- overheid streeft naar optimalisatie van een kostenefficiënt pad naar 2050 over alle sectoren heen (op basis van een (MKBA) analyse van projecten en maatregelen die op tafel komen)

Conclusies:

- Nieuwe PBL rapportage met invalshoek voor kosteneffectieve maatregelen en nieuwe cijfers voor sectortoewijzing reductieopgave worden binnenkort gepubliceerd op basis van NEV 2017.
- nieuwe 'opgave' die uit de PBL studie komt is nog steeds een indicatieve "opgave".
- PBL rekent bestaand en additioneel beleid door.

8. Rondje langs de werkgroepen

Gemaakte opmerkingen:

- Duidelijkheid gewenst over uitgangspunten, welke uitstoot telt waar mee? Wat wordt verstaan onder een LoI? Behoeftte aan meer duidelijkheid.
- Van belang aan hoofdtafel niet alleen discussie te hebben over maatregelen maar ook over knelpunten (regulering, infrastructuur, financiële ondersteuning, additioneel beleid).
- Sommigen bedrijven zien het als kans, anderen zijn argwanend, ook de vraag of de bedrijven die al veel hebben gedaan nu gestraft worden.
- Behoeftte aan betrokkenheid ACM / mededingingsjurist
- Behoeftte aan materiaal ter inspiratie voor achterbannen.
- Behoeftte aan inzicht in hoeveel CO2 branches uitstoten.
- Richt niet alleen op elektrificatie en CCS, maar ook op procesinnovatie.
- NGO's zitten niet aan tafel 75% werkgroep en geven aan inbreng te willen geven.
- Waar vallen datacenters onder? Wordt uitgezocht. **NB** als bedrijven, die niet onder de doelstelling voor industrie vallen wel kunnen bijdragen aan maatregelen/oplossingen betrek ze dan vooral bij de werkgroepen
- Vraag of Schiphol zou moeten meedoen. Advies om hen uit pragmatische overwegingen niet in de discussies te betrekken.
- Behoeftte aan inzicht in welke bedrijven aan welke tafel meedoen.
- NVB heeft club om mee te denken over financierbaarheid van maatregelen.

Conclusies:

- Alle werkgroepen hebben hun eerste bijeenkomst gehad of binnenkort gepland.
- Vraag hoe NGO's hun inbreng kunnen leveren wanneer ze niet aan tafel zitten. Voorzitters zijn verantwoordelijk om hier antwoord op te geven en zorg te dragen voor de dialoog met maatschappelijk organisaties. Belangrijk is vertrouwen in de voorzitters dat ze de goede afweging maken en daarbij adequaat afstemmen met de NGO's.

9. Format, verwachtingen, transparantie en vertrouwelijkheid

- Mbt top-down analyse moet een bureau worden geselecteerd. Verzoek om CE Delft aan potentiële analysebureau 's toe te voegen.
- Voorstel om bureau te selecteren met MKBA achtergrond.
- Wegens vertrouwelijkheid zullen sommigen voorstellen slechts integraal inzichtelijk zijn voor PBL doorrekening en voor de industrietafel inzichtelijk op

hoofdpijnen. Zoals bij de 1-op-1 afspraken kan PBL/ECN die vertrouwelijkheid bieden.

10. Tijdlijn en vergaderdata

- Minister wordt gevraagd 23 april aan te sluiten (i.p.v. 9 april), in aansluiting op het debat in de Glazen Zaal.

11. Rondvraag

- Geen rondvraag

Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
Samenstellen en bijeenroepen werkgroepen	Werkgroepvoorzitters	13 maart	26 maart
Toelichting cijfers en rekenmodel	[REDACTED] (PBL)	13 maart	26 maart
Format aanleveren projecten en maatregelen (incl eisen aan cijfermatige onderbouwing)	[REDACTED]	13 maart	26 maart
Doorgeven data waarop men niet aanwezig kan zijn	allen	13 maart	Liefst voor 19 maart
Uitzoeken waar datacenters onder vallen	Secretariaat	26 maart	9 april
In kaart brengen welke bedrijven waar meedoen	Opgave werkgroepen	26 maart	23 april
Contactgegevenslijst rondsturen	Secretariaat	26 maart	9 april
Discussie sturen op carbonbudget	vergadering	26 maart	23 april
Verzoek inzicht optelsom opgave bestaand en additioneel beleid	PBL	26 maart	9 april
Hoe betrekken we ACM	Secretariaat	26 maart	9 april
Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei

- Besluit: maatregelen/projecten mogen wél specifiek worden beschreven. In geval van meer globale omschrijving van maatregelen is de ondergrens dat PBL er mee moet kunnen werken.
- voor vergaderdatum 25 juni wordt andere dag gezocht wegens afwezigheid van velen (**actie** secretariaat).

14. Presentatie [REDACTED]

Opmerkingen:

- Boodschap is onder meer, dat de energievraag beter in primaire dan finale energie kan worden verwoord en dat import ook in 2050 nodig is. De vraag wordt gesteld of dit relevant is voor de Industrietafel omdat er alleen in CO2-emissie wordt gerekend. Zodra je concrete maatregelen en projecten inventariseert is het perspectief van de energievraag mogelijk relevant.
- [REDACTED] geeft aan dat Rotterdam het stroomschema over veranderende energiebronnen en de consequenties voor onder meer conversie bijna gereed heeft en vraagt zich af of de andere wg's ook zo'n schema willen maken.
- [REDACTED] vraagt zich af wat de timing is van het analyseteam en geeft aan daar ook behoefte aan te hebben. Offerteverzoek voor bureau wordt gedaan. Hopelijk kan dit dan 1 mei van start, geeft [REDACTED] aan. Daarvoor wordt iig PBL betrokken

Besluit:

- Naar aanleiding van de bespreking wordt geconcludeerd dat we in deze fase geen opties uitsluiten, maar later wellicht wel keuzes moeten maken.

15. Presentatie [REDACTED]

Opmerkingen:

- Innovatieteam staat ter beschikking van de Industrietafel en zal afstemmen met andere tafels (zoals elektriciteit e.a.).
- 2-pagers zijn in mei gereed en gaan bevatten aanbevelingen aan de tafels.
- Er moet op gelet worden dat er geen dubbel werk gedaan wordt, zoals door opbouwgroep en dat er afgestemd wordt wanneer nodig.
- Oproep om 'dwarsdenkers' en netbeheerders in groep op te nemen.
- Discussie over wegnemen belemmeringen:
 - o Manon geeft aan dat we nu in fase zitten van ideeën ter tafel brengen en nog niet in fase knopen doorhakken. Je moet barrières wel in t vizier hebben maar je lost ze niet op.
 - o Niet nu al keuzes maken, dat suggereert dat we antwoorden hebben op moeilijke vragen. Die antwoorden hebben we niet.
 - o Bertholt geeft aan te hopen in juni al wel richting van oplossing m.b.t. financiering/risicodeling te hebben
 - o [REDACTED] geeft aan dat er behoefte is aan duidelijkheid over de inzet van biomassa (voor mobiliteit? Voor warmte? Als grondstof?) en marktorderingsvraagstukken (bijv warmtenetten). Ook breekt hij een lans voor langjarige financiële stabiliteit.
- Suggesties voor aanvullende innovatiegroep-leden kunnen (met annotatie) naar [REDACTED] worden gestuurd.

16. Presentatie Ruimtelijke inpassing in de regio's – [REDACTED]

Opmerkingen:

- Met maatregelen zullen ruimtelijke vraagstukken ontstaan met grote invloed op maatschappelijk draagvlak.
- Vraag of werk [REDACTED] is afgestemd met omgevingsvisies van provincies. Dit is niet het geval.

- Ook in de regio's worden dit soort exercities gedaan. Ook andere tafels zullen te maken hebben met regionale effecten. Bij andere tafels klimaatakkoord zitten 'collega's' van [REDACTED].
- Behoefte bij werkgroepen om af te stemmen met 'ruimtelijke inpassing'
- Van belang om snel verbinding met provincies te maken geeft [REDACTED] aan.
- [REDACTED] stelt voor te inventariseren, welke van de 200 bedrijven die de brief over Laagcalorisch gas hebben gehad, gebaat zijn bij innovatieve oplossingen als hun geografische positie investeringen in de infrastructuur onaantrekkelijk maakt.

17. Presentatie [REDACTED] namens Groene Coalitie

- Coalitie brengt realisme, optimisme, draagvlak en kennis naar Industrietafel
 - o Realisme: als je naar 1,5 graad opwarming wil moet je 60% reduceren in 2030
 - o Optimisme: vertrouwen in de mogelijkheid en kansen van deze transitie
 - o Draagvlak: bij 750.000 leden kan worden gewerkt aan draagvlak
 - o Kennis:
 - scenario van opwarming onder de 2 graden, zonder CCS,
 - Publicatie over Groene waterstof in Noord-nederland. Vraag of auteurs bij overleg kunnen aansluiten? Ook in de buurt van Delft wordt daaraan gewerkt.
- Gemotiveerd om eruit te komen voor Klimaatakkoord, maar alle opties moeten op tafel, mét en zónder CCS.
- Verzoek aan [REDACTED] zienswijze ngo's in schrijven toe te sturen, opdat werkgroepen daar notie van kunnen nemen (**actie** [REDACTED]).
- Discussie over CCS
 - o Oproep om 'weg te blijven' van CCS op land.
 - o Besluit: voor zuiver besluitvormingsproces nu daarover geen beslissingen nemen, maar alle opties op tafel laten komen, ondanks dat CCS op land onwaarschijnlijk lijkt.

18. Rondvraag:

- Verzoek om verwachtingen voor 4^e vergadering op 23 april helder te krijgen (**actie** secretariaat)
- Verzoek aan de regiowerkgroepen om aan te geven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken zodat de wg 25% daar rekeningen mee kan houden. (**Actie** secretarissen van de regiowerkgroepen)
- Verzoek aan [REDACTED] om overzicht te maken van relevante innovaties die zijn team in beschouwing neemt (**actie** [REDACTED])
- Uitnodiging van [REDACTED] voor de Energy in Transition Summit woensdag 11 april in Rotterdam

Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
Samenstellen en bijeenroepen werkgroepen	Werkgroepvoorzitters	13 maart	26 maart
Toelichting cijfers en rekenmodel	[REDACTED] (PBL)	13 maart	26 maart
Format aanleveren projecten en maatregelen (incl eisen aan cijfermatige onderbouwing)	[REDACTED]	13 maart	26 maart
Doorgeven data waarop men niet aanwezig kan zijn	allen	13 maart	Liefst voor 19 maart
Uitzoeken waar datacenters onder vallen	Secretariaat	26 maart	9 april

In kaart brengen welke bedrijven waar meedoen	Opgave werkgroepen	26 maart	23 april
Contactgegevenslijst rondsturen	Secretariaat	26 maart	9 april
Discussie sturen op carbonbudget	vergadering	26 maart	23 april
Verzoek inzicht optelsom opgave bestaand en additioneel beleid	PBL	26 maart	9 april
Hoe betrekken we ACM	Secretariaat	26 maart	9 april
Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	ntb
Verwachtingen 23/4 helder maken	Secretariaat	9 april	16 april
Overzicht innovaties		9 april	ntb
Nieuwe vergaderdatum voor 25 juni vinden	Secretariaat	9 april	23 april
Notitie ngo's naar wg vz's		9 april	ntb
Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	ntb

Klimaataakkoord

CONCEPTVERSLAG

Vergadering: , nr 4.
Datum en tijd: 23 april 2018, 19:00 uur
Plaats: SER, Den Haag

Aanwezig: Manon Janssen (vz), ,
(tot 21.30 uur),
(vervanger),
, Bertholt Leeftink, ,

Secretariaat: ,
Afwezig: ,
Notulist: van Het Notuleercentrum

1. Opening en mededelingen

Manon opent de bijeenkomst en heet iedereen welkom.

De volgende vergaderingen zijn bij vergadercentrum BCN in Rotterdam gepland. kan eventueel ook zaalruimte in Amsterdam regelen.

Bij de mededelingen komen de volgende punten aan de orde:

- **Gesprek met minister:** deelt mee dat de Industrietafel de gelegenheid krijgt voor een gesprek met de minister op 23 mei van 16.00 tot 17.00 uur. Op 14 mei worden de gespreksonderwerpen geïnventariseerd. Manon vult aan dat het geen deadline is om wat aan te leveren, maar een kans om met de minister van gedachten te wisselen over de inhoud.
- **Kostennotitie PBL:** deelt mee dat die nog niet beschikbaar is. Op een vraag van , verklaart Bertholt dat de notitie waarschijnlijk in de komende dagen zal volgen. Hij acht de notitie niet van wezenlijk belang voor de uitvraag naar een transitiepad. Men mag ervan uitgaan dat de uitkomsten zullen liggen binnen het speelveld dat PBL berekent. Bovendien zal de tabel slechts een indicatieve bijdrage zijn. De notitie is het beginpunt van de discussie. Niet het eindpunt.
- **Stand van zaken analyseteam:** verwacht donderdag de aangevraagde offertes te ontvangen zodat het analyseteam rond 1 mei compleet zal zijn. Vanuit PBL zit of in het team, vanuit RVO en vanuit ISPT . Het team moet alle top-down en bottom-up voorstellen verwerken zodat ze aan de Industrietafel kunnen worden besproken. In antwoord op een vraag van , verklaart dat in principe alle ingediende maatregelen en projecten door het analyseteam worden

meegenomen. Het team heeft ook ruimte voor specifieke vragen van de werkgroepen.

2. Verslag, actiepunten en tijdslijn

Er zijn de volgende vragen en opmerkingen over het verslag en de acties van 9 april:

- **Evaluatie 9-petajoulediscussie:** [] wijst erop dat deze evaluatie op 9 april door tijdgebrek niet kon worden gevoerd. Zij acht de daaruit te trekken lessen van belang voor het proces van de Industrietafel. *Manon* zegt toe de evaluatie te agenderen voor 14 mei (**actie** secretariaat).
- **Acties:** [] verzoekt om alle acties op datum te zetten. [] stelt dat de beide actiepunten voor de ngo's elkaar overlappen. Ze worden deze week opgepakt. [] deelt mee dat de actie voor de 25%-bedrijven loopt. Er wordt een inventarisatie gemaakt en binnenkort volgt een geactualiseerde lijst.

Het verslag van 9 april wordt goedgekeurd.

Er is één opmerking over de tijdslijn:

- **Verschuiving vergadering 25 juni 2018:** wegens VNCI bijeenkomst verschuift deze vergadering naar 27 juni (17.00 uur).

3. Stand van zaken 75% werkgroep

Er is een analyse gemaakt van knelpunten die bedrijven ervaren om te investeren; [] heeft een presentatie gehouden; er is besproken wat de rol van de industrie is in 2050; en aan de hand van de 9-petajoule-evaluatie wordt gekeken hoe de afspraken met de 12 bedrijven eruit kunnen zien.

De volgende punten zijn naar voren gebracht:

- De 1990-basis: bedrijven moeten van 1990 uitgaan, maar weten niet wat de emissies toen waren. Als de reductie vanaf nu geldt, zouden degenen die eerder al meer hebben gedaan, daar niet voor worden beloond en nu opnieuw 49% moeten besparen.
- Toerekening aan de sector: onduidelijk is waarom de industrie nu 62% moet realiseren in plaats van 49%. Dat komt voort uit het model van PBL, maar dit model is niet inzichtelijk en dat roept weerstand op tegen de indicatieve opgave.
- Incentives: de bedrijven zijn niet gelukkig met een aantal incentives in PBL model. Reducties, waarin de industrie investeert, komen op het conto van Elektriciteit (ivm warmtekrachtkoppeling) of Gebouwde Omgeving (warmte-uitkoppeling). Dat scheelt veel op het totaal voor industrie.
- Gebrek aan vertrouwen: bedrijven zijn terughoudend om hun projecten op tafel te leggen. Dit houdt verband met de in het regeerakkoord genoemde minimum CO₂-prijs voor elektriciteit zonder toelichting op de gevolgen voor het level playing field en compensatie; de 9-petajoulediscussie; de brief van minister Wiebes over G-gas; de relatief grote taakstelling voor de industrie; het ontbreken van de kostennotitie van PBL.
- Aanpak met projecten: het realiseren van enkele tientallen megatonnen is geen kwestie van projecten optellen. Bovendien zijn projecten een oplossing, terwijl nog niet is geanalyseerd wat het vraagstuk is. Bedrijven worden geacht hun productieprocessen fundamenteel te herzien. Dat is een radicale omwenteling en de bedrijven willen helderheid krijgen in hun taakstelling in kwalitatieve zin. De stappen die ze zetten moeten niet alleen zinvol zijn naar 2030 toe, maar ook naar de periode erna.
- Opties en ondersteuning: de vraag is welke opties er zijn en hoe die worden ondersteund. Het succes van wind op zee is te danken aan de wijze waarop het proces is opgedeeld in stukjes en de regie die is gevoerd. Het is zaak om te analyseren wat er nodig is aan regie, beleid en financiële middelen en wat het

perspectief daarop is. Het zou ook goed zijn als de minister zich laat zien en betrokkenen weet te inspireren. Dat kan bijdragen aan vertrouwen.

Er zijn de volgende vragen en opmerkingen over deze terugkoppeling:

- [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED] en [REDACTED] hebben vanuit hun werkgroep dezelfde signalen ontvangen.
- [REDACTED] geeft aan dat, naar mening van de 25%-tafel, degene die investeert in reductie de credits zou moeten krijgen. [REDACTED] zou ook graag spelregels zien om te voorkomen dat bedrijven die initiatieven nemen daaraan ten onder gaan.
- [REDACTED] informeert of er ook constructieve voorstellen zijn gedaan in de werkgroep. [REDACTED] verklaart dat er goede aanzetten zijn gedaan, onder andere met het VNCI-rapport van Roadmap 2050 en de McKinsey studie van VEMW.
- [REDACTED] reageert op de opmerking over de warmte-uitkoppeling. Er loopt nog een discussie over de vraag waar CO₂ aan vastzit: aan het primaire product of aan het restproduct warmte. CO₂-reductie zou aan het primaire product moeten worden gekoppeld.
- [REDACTED] stelt voor om op nationaal niveau een white paper op te stellen waarin de gemeenschappelijke uitdaging en uitgangspunten staan. Zowel de Minister als de bedrijven zouden daarin een eigen hoofdstuk moeten schrijven. Vervolgens zou men kunnen aanvullen met specifieke projecten die nu worden opgehaald alsmede de specifieke vragen die daarbij naar boven komen. Ook zou de overheid moeten beschrijven hoe de nieuwe industriepolitiek eruit ziet.
- [REDACTED] informeert of de som van de projecten doorgerekend kan worden en voldoende zal zijn voor een akkoord. [REDACTED] verklaart dat het onmogelijk zal zijn om voor 22 Mton aan projecten op te halen.
- [REDACTED] vindt het essentieel dat de bedrijven en de Rijksoverheid samen optrekken. Op signalen over vertrouwen moet snel worden geacteerd. In dat opzicht noemt hij ook een signaal vanuit de Provincie richting het Rijk.

Bertholt bespreekt de vragen en opmerkingen:

- Er is niet gevraagd om een optelsom van projecten, maar om een gedeelde visie op een duurzame Industrie in 2050 via opbouw, ombouw en afbouw. Het begin van zo'n visie is dat het kabinet een duurzame en concurrerende industrie wil in 2030 en daarna. Dat moet nadrukkelijk worden meegegeven aan de clusters. De industrie is gevraagd om een visie te geven op de doelstelling van 49% reductie in 2030 met een doorkijk naar 2050. Verwacht wordt dat de industrie nadenkt over een doelmatig, kosteneffectief en slim transitiepad en wat daarvoor nodig is in termen van wet- en regelgeving, innovatie, financiering en effecten op werkgelegenheid. De invulling van de visie met concrete en haalbare projecten en maatregelen is het eindpunt. Dat neemt niet weg dat de projecten en maatregelen ook belangrijk zijn.
- De reductie van 49% is ten opzichte van 1990, op Nederlands grondgebied. De opgave wordt niet per bedrijf bekeken. Over de tafels en over de regio's heen wordt gekeken naar doelmatige oplossingen waarbij rekening wordt gehouden met concurrentie en weglekken. Alle opgaven, zelfs het doel van 49%, zijn indicatief. De doelstelling van 49% sluit overigens niet aan bij de randvoorwaarden. Daarom zal men gezamenlijk moeten bespreken hoe de doelstelling kan worden gerealiseerd. De overheid hanteert daarbij een breed afwegingskader. De initiële doelstelling van 49% staat echter niet ter discussie.
- Het is van belang om nu snel te schakelen naar de vraag waar de onduidelijkheden liggen die men met elkaar kan oplossen. Niemand verwacht dat er in 1 juli een klimaatakkoord ligt waarbij bedrijven moeten tekenen voor een investeringsopgave voor de periode tot 2030 en erna. Dat wordt niet van hen gevraagd. Maar dit is wel het momentum om input te leveren en kaarten op tafel te leggen. Men zit nu in de inventariserende fase. Half mei begint de

consoliderende fase. Bertholt benadrukt dat geen enkel bedrijf zal worden opgehangen aan een voorgestelde maatregel of project. Om tot een effectief en doelmatig akkoord te komen waar een visie onder ligt, moet echter wel alle informatie beschikbaar zijn.

Naar aanleiding van de reactie van Bertholt zijn er nog de volgende vragen en opmerkingen:

- [REDACTED] merkt op dat het format te zeer op microniveau is gericht terwijl het hier gaat om een macrovraagstuk. Er moet programmatisch worden gedacht. Door toe te delen en te compartimenteren, wordt de integrale maatschappelijke opgave van CO₂-reductie miskend. Alle rapporten gaan ervanuit dat 95% reductie in 2050 mogelijk is. De curve loopt echter niet recht: in de laatste tien jaar gaat de curve het meest omhoog. Er ligt een enorme technische uitdaging. De bedrijfseconomische uitdaging zal nog groter zijn. De ETS-prijs is daarin voor bedrijven van wezenlijk belang en eerst zullen kosten en rentabiliteit op macro-economisch niveau in kaart moeten worden gebracht. [REDACTED] merkt in dit verband op dat bij projecten de CAPEX een zorg is. Ook het probleem van de OPEX moet worden geadresseerd.
- [REDACTED] is van mening dat de manier waarop het Rijk naar een doelmatige energietransitie kijkt te kort door de bocht is. Doelmatigheid gaat niet over 49% reductie in 2030, maar over het optimaal benutten van een carbon budget. De nu voorgestelde verdeling over sectoren, is wellicht niet in lijn met de laagst mogelijke maatschappelijke kosten en het draagvlak voor een transitie. Los van alle modellen, zou [REDACTED] graag een diepere bedrijfseconomische analyse zien. Die taal begrijpt de industrie en kan het draagvlak voor beslissingen vergroten. Daarin kan ook het internationale referentiekader worden meegenomen.
- [REDACTED] informeert in hoeverre de oproep van de 75%-tafel over de industriepolitiek wordt omarmd. *Bertholt* geeft aan dat die voor een deel moet neerslaan in het te sluiten klimaatakkoord. De transitieopgave vraagt om een moderne vorm van industriepolitiek. Er is oog voor integraliteit, innovatie, financiering, wet- en regelgeving, arbeidsmarkt, concurrentiepositie, et cetera.

Manon stelt voor om deze punten na agendapunt 4 te behandelen.

4. Presentatie Rijksvertegenwoordiger

[REDACTED] geeft een toelichting op een duurzaam en dynamisch industriebeleid. Er zijn twee belangrijke transitieën: digitalisering en verduurzaming. De inzet van de verduurzaming is de reductie van CO₂-emissie. Daarbij gaat het niet meer over het 'wat', maar over het 'hoe'. Het ministerie werkt aan het 'hoe' van innoveren, investeren, internationaliseren en inkopen.

De doelstelling van 49% laat de ambitie van Nederland zien. Door voorop te lopen, creëert men verdienvermogen. Daartoe zijn enorme investeringen nodig. Het gaat niet alleen om een visie, maar ook om het realiseren van impact. De transitie biedt een kans: er zijn nieuwe producten en nieuwe productieprocessen nodig. Er wordt nu met doelgroepen gesproken en volgend jaar zal ook naar accounting worden gekeken. Nederland zal dat ook Europees aan de orde moeten stellen.

Marian gaat vervolgens in op de instrumenten: uitrol van bestaande technologieën; pilots en demonstraties; en onderzoek, ontwikkeling en innovatie. De overheid is in generieke zin bezig met de ontwikkeling van nieuw instrumentarium en verbreding van het bestaande instrumentarium (prikkel, randvoorwaarden), en specifieke afspraken (maatwerkafspraken met de 12 grootste uitstoters). Met andere landen wordt een internationale kopgroep gevormd; Nederland wil hierin internationaal vooroplopen.

[REDACTED] pleit ervoor om vanuit de industrie een goed verhaal naar het publiek op te stellen en wil daar graag bij helpen.

Vanuit de vergadering zijn er de volgende vragen en opmerkingen:

- [] stelt dat er een financiële context moet zijn om als Nederland voorop te kunnen blijven lopen.
- [] merkt op dat de industrie graag samen met het Rijk wil nadenken over de CO₂-beprijzing. De industrie krijgt te maken met de randvoorwaarden. De basisvraag is echter hoe doel en randvoorwaarden op elkaar kunnen worden aangesloten: daar ligt de basis voor vertrouwen.
- [] vraagt aandacht voor de versterking van de onderlinge relaties. Zijn input op details en instrumentarium volgt later. Hij verzoekt om daar expliciet naar te vragen op de momenten dat die input nodig is.
- [] is benieuwd of maatwerkafspraken een antwoord bieden op eerder gestelde vragen en zou daarmee dan niet willen wachten tot na de zomer. Wat betreft de voorinvesteringen, is het verzoek om daarin ook de infrastructuur mee te nemen. Tot slot vraagt zij of de verbreding van de SDE een antwoord is op de vraag vanuit de clusters.
- [] deelt mee dat samen met EZK wordt gewerkt aan stroomlijning van de wet- en regelgeving over energiebesparing en handhaving.
- [] vraagt zich af of de visies die de werkgroepen/tafels ophalen voldoende op detailniveau zijn en doorgerekend kunnen worden. Hij zou daar graag nog een gesprek over voeren alvorens het proces verder in te gaan. Eventueel past dat ook bij een white paper analyse. [] deelt de mening dat er een analysestap moet worden gemaakt tussen algemene visie en het projectenniveau. Bedrijven en brancheorganisaties zijn al bezig om het werk van McKinsey te verdiepen en te vertalen naar concretere maatregelen. De afhandeling daarvan wacht op cijfers van PBL. [] zou daar over drie weken graag wat meer over laten zien.
- [] merkt op dat geen van de tafels de regie kan nemen voor de infrastructurele ontwikkeling (CO₂, waterstof, et cetera). Hiertoe zal een nationale regisseur moeten worden aangewezen. Bedrijven hebben nu immers al problemen met hun netbeheerder voor elektriciteit. Hier gaat het om veel meer en daar moet een visie op worden ontwikkeld.

Manon informeert of deze discussie de werkgroepeliders voldoende vertrouwen geeft om verder te gaan.

- [] heeft in de komende weken een interventie op procesniveau nodig die wordt gecombineerd met inhoud. Hij stelt een heisessie voor met de werkgroepeliders, vertegenwoordigers van het ministerie en de achterban.
- [] deelt de mening dat er een processtap nodig is. De perceptie van bedrijven over wat in de LOI's moet komen dient te worden verduidelijkt en moet behapbaar voor hen zijn zodat ze er in hun eigen omgeving mee kunnen werken. De focus op projecten werkt niet voldoende.
- [] stelt dat een heisessie beperkt blijft tot een kleine groep. Hij heeft de indruk dat er al voldoende bouwstenen liggen en zou een white paper willen opstellen. Hij nodigt vz's van de clusters uit om daartoe input te leveren. [] is bereid om penvoerder te zijn. Het is aan vz's van de werkgroepen om de inhoud van zo'n white paper over te brengen aan de clusters.
- [] zou willen dat, parallel daaraan, het werken aan projectplannen wordt voortgezet. Dat zet bedrijven aan tot nadenken over reductie van CO₂-uitstoot.
- [] onderkent dat alle genoemde bouwstenen nodig zijn. Belangrijke vraag is hoe de toekomstige relatie tussen overheid en industrie eruitziet. De wijze waarop de processen nu verlopen, houdt verband met het feit dat men niet weet hoe partijen in de toekomst met elkaar omgaan.
- [] verzoekt om goed na te denken wie uitgenodigd moeten worden voor een heisessie. Het gebrek aan vertrouwen zit immers niet bij de deelnemers aan deze Industrietafel.

Manon concludeert dat een white paper (met PBL-cijfers) zal worden opgesteld om handelingsperspectief te creëren. De white paper zal voor de volgende vergadering beschikbaar zijn (actie █████). █████ zal dan ook de McKinsey studie delen (actie █████).

5. Rondje langs de werkgroepen

De bij dit agendapunt gepresenteerde sheets van de presentaties mogen, als PDF, binnen de Industrietafels worden gedeeld.

Werkgroep Chemelot

█████ deelt mee dat de werkgroep twee vergaderingen heeft gehad en een Chemelot Sustainability Team heeft ingericht. Ook de netbeheerder, TenneT, denkt mee over Chemelot 2050. De partijen van het Limburgs Energieakkoord zitten eveneens aan tafel. De provincie is maximaal betrokken en gecommiteerd. Discussies gaan diep in op de inhoud en het heeft tijd gekost om iedereen op hetzelfde niveau te krijgen. Voor Chemelot 2050 wordt onder andere gekeken naar twee grondstoffenstromen: De Naftastroom en de Ammoniakstroom.

De belangrijkste vragen en knelpunten zijn:

- Elektriciteitsbehoefte: er zal zes tot tien keer meer elektriciteit worden verbruikt dan op dit moment het geval is. Het huidige netwerk kan dat niet aan.
- CCS: omdat Chemelot landlocked is, is CCS lastig. Dat betreft zowel de kosten als de regelgeving voor transport van CO₂ naar zee. Hier komt de regievraag naar boven. Bovendien heeft Chemelot voor een deel zuivere CO₂ en moet voor een deel worden afgevangen.
- Scopediscussies: dit betreft het meerekenen van levering aan het warmtenet voor huishoudens, groene stroom, en warmtekrachtcentrale.
- N₂O-emissie: zit voor een groot deel niet in ETS. N₂O is een broeikasgas maar telt niet mee in de CO₂-equivalenten.
- Transport van groene elektriciteit (windenergie).
- Supply chain groene feedstock. Afval wordt nog steeds gezien als afval. Dat leidt zeker bij overschrijding van landsgrenzen tot discussie.
- CCU (Carbon Capture and Utilization): Chemelot doet dit al sinds 1952, maar krijgt daar geen credits voor. De toekenning van credits hangt kennelijk ook samen met de levensduur van het product waarin de CO₂ wordt verwerkt.
- Huidige stoombalans: beperkt op korte termijn de mogelijkheid van energiebesparing en elektrificatie.

Tot slot laat █████ een overzicht zien van concrete projecten voor 2030 en pilotprojecten voor 2030/2050. Eén ervan betreft een Asset Health Center waar ook andere bedrijven onderzoek naar doen. █████ is bereid om kennis hierover te delen. In antwoord op een vraag van █████ naar concrete maatregelen, verklaart █████ dat Chemelot daar al wel ideeën over heeft. Bij de projecten zijn echter nog geen tonnen en prijzen per ton gespecificeerd. Die worden nog berekend. Sommige partijen willen die informatie nog niet delen.

Werkgroep Noord-Nederland

█████ deelt mee dat 26 partijen zijn betrokken bij deze werkgroep. Er zal in de toekomst vooral elektrificatie en inzet van waterstof nodig zijn. Verder wordt gestreefd naar CO₂ sink (CO₂ uit systemen halen) door slim gebruik te maken van bestaande locaties en infrastructuur en in te spelen op de oude gasinfrastructuur. Er moet nog veel worden gedaan aan innovatieonderzoek, opschaling en digitalisering. Het streven is te komen tot een duurzaam interprovinciaal cluster waarin de sectoren energie en agro/food zijn geïntegreerd. Er is in de provincies nog weinig draagvlak om te voorzien in de benodigde megawatt aan windenergie.

█ geeft een overzicht van de kansen die de werkgroep ziet voor energie-innovatie, elektrificatie, groene grond-/brandstof en ketenintegratie en co-gebruik, alsmede de rekenmodellen die erachter liggen. Er is een reeks projecten opgesomd die bij bedrijven in Delfzijl en in Emmen kunnen worden ingevoerd. Een aantal is al in gang gezet. Daarbij is aangegeven wat nodig is om de elektrificatie voor 2030 te realiseren. Om alle plannen te realiseren is 6 Gigawatt offshore energie nodig. Voor 2050 zal nog eens 4 extra Gigawatt offshore nodig zijn. Voor groene grond-/brandstof is nog meer onderzoek en innovatie nodig. De ketenintegratie vergt warmtenetten, een waterstofnet, een syngasnet en een CO₂-net. De NAM heeft al plannen uitgewerkt om bestaande infrastructuur te gebruiken voor transport van gas en warmte. Die plannen zijn te kopiëren voor de rest van Nederland.

█ wijst op het prijsverschil tussen gas en elektriciteit, dat € 6,80 per GJ bedraagt. Dit probleem geldt voor heel Nederland en moet worden opgelost voordat projecten van de grond komen.

█ informeert of het rekenmodel van de werkgroep kan worden gekopieerd. █ zal dat nagaan (**actie █**).

Werkgroep Rotterdam/Moerdijk

█ deelt mee dat de werkgroep de maatregelen voor 2030 in beeld heeft. Daarbij is men geholpen door de sluiting van de kolencentrales. Hij verwacht dat er technisch gezien, mits aan randvoorwaarden wordt voldaan, mogelijkheden zijn voor energie-efficiëntie en verandering van processen. Er is gekeken naar volledige elektrificatie en gebruik van waterstof. In de volgende vergadering van de werkgroep zal met de netbeheerders worden gesproken over de infrastructuur. Tevens zijn er dan one-page-sheets beschikbaar van alle projecten in het cluster, inclusief benodigd kapitaal en verwachte CO₂-besparingen. Verder is een systeembeschrijving gemaakt die in beeld brengt wat de gevolgen zijn bij bepaalde veranderingen in de stromen. Om voldoende groene elektronen te verkrijgen, zou 32 Gigawatt extra nodig zijn. De fysieke implicatie daarvan is groot. Tot slot geeft █ aan dat er een gemeenschappelijke vraag ligt betreffende regio-overschrijdende thema's. Kennis daarover zou gedeeld moeten worden en er zouden onderlinge afspraken gemaakt kunnen worden over pilots.

Er zijn de volgende vragen en opmerkingen over deze presentatie:

- █ concludeert dat de infrastructuur een grote uitdaging zal worden. █ verklaart dat de elektriciteitstafel expliciet aan de Industrietafel heeft gevraagd hoeveel elektriciteit de industrie waar en wanneer denkt nodig te hebben zodat de elektriciteitssector daarop kan anticiperen. *Manon* bevestigt dat. Daarom hoopt die tafel zo snel mogelijk input te krijgen vanuit de industrie.
- *Bertholt* merkt op dat de kolencentrales in het basispad al gesloten zijn. Die kunnen nu dus niet opnieuw worden meegerekend.
- *Bertholt* wijst op de SDE-toeslag. Als het volume aan groene elektriciteit sterk toeneemt, leidt dat op een enorm beslag op de SDE. Dat komt tot uitdrukking in de elektriciteitsprijs. Hij verzoekt om daar in de berekeningen en modellen rekening mee te houden. █ stelt dat men geen beeld heeft van die kosten zolang onduidelijk is wat de netbeheerder moet aanleggen.

Werkgroep 25%

█ deelt mee dat in deze werkgroep een groot aantal branches aan tafel zit. Alle visies van de branches worden geactualiseerd, verzameld en verwerkt tot een goed leesbare samenvatting. Aan de achterbannen is gevraagd naar inspirerende projecten. Insteek is om, bij interessante projecten, andere bedrijven en sectoren mee te trekken. Inmiddels is gestart met een discussie over maatregelen die de meeste potentie bieden tot reductie. De branches zullen daar een overzicht van maken waarna verdere discussie

kan plaatsvinden. Daarbij wordt ook geïnventariseerd welke bestaande maatregelen perverse prikkels geven. Genoemde aandachtspunten zijn:

- Ruimtelijke inpassing van aanbod (windmolens) en vraag (datacenters).
- Afbouw: er zullen verliezers zijn, maar het is niet de bedoeling om te komen tot de-selectie van energie-intensieve sectoren.
- Rekenregels ketenmaatregelen: gevraagd wordt om hiernaar te kijken. De branches willen graag aangesproken worden op de effecten van grondstoffen en brandstoffen, maar ook op de effecten van producten. Wellicht kunnen de rekenregels van MJA/MEE worden vertaald naar CO₂. [] informeert naar concrete ideeën hierover en zou iemand van de ambtelijke organisatie hierbij aan willen laten sluiten. [] verklaart dat dit komende weken aan de orde zal komen.
- Nieuwe sectoren (opbouw): hiermee is een separate bijeenkomst gehouden. Met visionairs is gekeken hoe dit aan te passen. Vastgesteld moet worden welke toeleverende en faciliterende sectoren nodig zijn. Hiertoe zal waarschijnlijk eind mei een ideation sessie te houden.

Werkgroep NZKG

[] deelt mee dat de coördinatiegroep goed functioneert. Aan de groep zijn twee jonge ondernemers en een vertegenwoordiger van de datacenters toegevoegd. Er waren bijeenkomsten met gedeputeerden en wethouders nodig omdat zij niet op één lijn zitten, maar dit gaat nu de goede kant op. Wat betreft de eindproducten begint visie een steeds belangrijker focus te worden: elke partij heeft een eigen visie en daar moet één lijn in komen. Op de uitvraag over projecten, komen enkele partijen met input. De rest twijfelt. Ook qua innovaties zijn er nog weinig reacties gekomen, hoewel de deadline daarvoor nog wat verder weg is (22 mei). Aandachtspunten zijn:

- Infrastructuur: neemt deel aan het coördinatieoverleg, maar dit zou landelijk geregeld moeten worden; zowel qua systematiek als qua keuzes.
- Sectoren die niet in 'Parijs' zijn meegenomen, bijvoorbeeld luchtvaart en scheepvaart.
- Projecten die raakvlakken hebben met andere tafels. *Manon* deelt mee dat hierover ook in het Klimaatberaad is gesproken. Men zal snel met elkaar over inhoud moeten spreken omdat er anders aannames worden gemaakt. Daarvoor wordt 9 mei een belangrijke dag.

Werkgroep Zeeland

Zie: <https://www.smartdeltaresources.com/en/roadmap-sdr>

6. Klankbordgroep

[] deelt mee dat young professionals en sommige ministeries zich bij de klankbordgroep hebben gemeld. Zij zijn ervan overtuigd dat Nederland het beste is voorgesorteerd voor deze opgave. Van de werkgroepen wordt veel creativiteit verwacht. De klankbordgroep zal A4-tjes aanleveren om hen te stimuleren en verzoekt om daar serieus naar te kijken. Doorbraakinnovaties kunnen soms heel simpel zijn.

7. Contactenlijst en SharePoint

De vergadering heeft kennisgenomen van Contactenlijst.

8. Wat verder ter tafel komt/Rondvraag

- [] deelt mee dat op 23 mei een sessie wordt gehouden bij TNO met de 200 personen die vorig jaar ook waren betrokken bij hoge temperatuur warmte. Misschien kunnen er onderwerpen worden geagendeerd die voor de 25%-werkgroep in de opbouwsfeer liggen.
- [] heeft het verzoek gehad of young professionals af en toe bij werkgroepen kunnen aansluiten. [] steunt dat verzoek.

- [redacted] wijst op het congres What Design can do op 24 en 25 mei waarin een sessie wordt gewijd aan de uitdagingen van de Industrietafel.

Sluiting

Manon sluit de vergadering om 22.15 uur.

	Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
01.	Samenstellen en bijeenroepen werkgroepen	Werkgroepvoorzitters	13 maart	26 maart
02.	Toelichting cijfers en rekenmodel	[redacted] (PBL)	13 maart	26 maart
03.	Format aanleveren projecten en maatregelen (incl eisen aan cijfermatige onderbouwing)	[redacted]	13 maart	26 maart
04.	Doorgeven data waarop men niet aanwezig kan zijn	allen	13 maart	Voor 19 maart
05.	Uitzoeken waar datacenters onder vallen	Secretariaat	26 maart	9 april
06.	In kaart brengen welke bedrijven waar meedoen	Opgave werkgroepen	26 maart	23 april
07.	Contactgegevenslijst rondsturen	Secretariaat	26 maart	9 april
08.	Discussie sturen op carbonbudget	vergadering	26 maart	23 april
09.	Verzoek inzicht optelsom opgave bestaand en additioneel beleid	PBL	26 maart	9 april
10.	Hoe betrekken we ACM	Secretariaat	26 maart	9 april
11.	Discussie over instrumenten (NB beste a/d hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
12.	Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	26 april
13.	Verwachtingen 23/4 helder maken	Secretariaat	9 april	16 april
14.	Overzicht innovaties	[redacted]	9 april	ntb
15.	Nieuwe vergaderdatum voor 25 juni vinden	Secretariaat	9 april	23 april
17.	Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	14 mei
18.	Evaluatie 9-Pj-discussie agenderen	Secretariaat	23 april	14 mei
20.	White paper opstellen	[redacted] en [redacted] iom de andere leden	23 april	30 mei
21.	McKinsey-studie delen	[redacted]	23 april	14 mei
22.	Nagaan of rekenmodel Noord-Nederland kan worden gedeeld	[redacted]	23 april	14 mei

CONCEPTVERSLAG

Vergadering: , nr 5.
Datum en tijd: 14 mei 2018, 17:00 uur
Plaats: BCN, Capelle a/d IJssel

Aanwezig: Manon Janssen (vz), Bertholt Leeftink, (vervangt)

Gasten: (McKinsey) – t/m agendapunt 2
Secretariaat:
Afwezig:
Notulist: van Het Notuleercentrum

1. Opening en mededelingen

De *voorzitter* opent de bijeenkomst om 17.20 uur en heet iedereen welkom. Er zijn geen mededelingen.

2. Presentatie onderzoek McKinsey, op verzoek van VEMW

Vanuit McKinsey wordt een toelichting gegeven op de VEMW-studie “De Nederlandse Industrie – Van strategie naar impactvolle keuzes in transitie”. Onderzoeksvraag was welke opties er zijn om 95% CO₂-reductie (22 megaton) in 2050 te bereiken. Van de zeven aangereikte oplossingsrichtingen, worden er twee gezien als trekpaard naar 2030 omdat ze zowel technisch als economisch haalbaar zijn: het veranderen van energiedragers en CCS/CCU. Om aan 22 megaton te komen, moet echter een combinatie van alle oplossingsrichtingen worden gevolgd. McKinsey geeft ook aan wat daarbij de bottlenecks zijn op het gebied van regie, beleid en financiële steun alsmede de wijze waarop de overheid daaraan kan bijdragen. Het rapport pleit voor een programmatische aanpak, waarbij proactief duidelijk wordt gemaakt wat er nodig is. Gedacht wordt aan grootschalige projecten voor elektrificatie en CCS, omdat deze opties voor 2030 de grootste bijdrage kunnen leveren aan CO₂-reductie, en aan kleinschalige projecten alsmede pilots voor de andere opties want die zullen tot 2030 beperkt of nog niet bijdragen aan CO₂-reductie.

Er zijn de volgende vragen en opmerkingen over de presentatie:

- *Internationale concurrentie*: geldt ook voor investeringsgelden. De discussies op internationale hoofdkantoren over de landen waar investeringen voor CO₂-reductie moeten worden gedaan zijn zowel een kans als een bedreiging.

- *Robuustheid naar 2050*: McKinsey bevestigt dat de voor 2030 genoemde opties ook voor 2050 gelden, maar er komen nieuwe opties bij en de aannames ten aanzien van prijzen zullen veranderen. Ook zal er op termijn meer duidelijkheid zijn over de discussie tussen moleculen en elektronen. Nu begint men met alle mogelijkheden en later kan men beter voorsorteren op specifieke opties.
- *Aantal megaton 2030*: McKinsey heeft bij pagina 12 nog niet berekend wat haalbaar is voor 2030, maar kan die informatie wel uit het model halen.
- *Kosten infrastructuur*: zijn niet opgenomen in het rapport. Het regeerakkoord op € 100 per ton aan kosten exclusief infrastructuur en het scenario Robuust voor de Toekomst op € 90 per ton (omdat de duurdere CCS-opties vervallen). Inclusief infrakosten, zal men uitkomen op € 110 tot € 120 per ton.
- *Opbouw van kosten en vergelijking met prijs- en kostencurve ISPT-rapport*: de tafel wil hier meer inzicht in krijgen. Berekeningen kunnen niet worden gedeeld omdat ze zijn gebaseerd op vertrouwelijke informatie van bedrijven. Voor de kostencurve zijn de aannames van belang. McKinsey heeft gerekend met een olieprijs van \$ 70 per vat en PBL met \$ 110 dollar per vat. Voor elektriciteit is € 42 per megawatt gerekend. Bekeken moet worden of er per technologie meer inzicht in de kosten kan worden verstrekt.
- *Alternatieve scenario's*: men zou moeten nagaan welke opties in alle scenario's tot goede uitkomsten leiden. Die opties zijn dus altijd nodig.
- *Compensatie ETS*: de Nederlandse energie-intensieve industrie zal gecompenseerd moeten worden om overeind te blijven. Er zijn 110 bedrijven die op de benchmark zitten, waaronder 12 grote. Gevraagd wordt om meer inzicht in de bedrijven waarvoor de ETS-prijs een probleem zal worden alsmede de omvang van hun onrendabele top.
- *Gat ETS en decarbonisatiekosten*: afhankelijk van de ETS-prijs is het gat € 70 tot € 80 per ton. Het is, zeker in ketens, niet realistisch om te veronderstellen dat de consument meebetaalt aan het OPEX-deel. Bovendien gaat 80% van de Nederlandse productie naar het buitenland. Er zal dus een beleidsingreep nodig zijn. Op dia 15 kan het blokje van de consument bij OPEX vervallen.
- *Aanpak per cluster*: verzocht wordt om per cluster te kijken naar het transport van CO₂, elektriciteit, waterstof en restwarmte.
- *Plastic recycling*: dit is nog niet besproken aan deze tafel. De verwachting is echter dat de potentie daarvan niet groot is. De accounting is gerelateerd aan het land waarin de verbranding plaatsvindt.
- *Programma voor energiebesparende technieken*: dit ontbreekt in het rapport. McKinsey stelt dat die al ongoing zijn, maar gezien de lange terugverdientijden is daar wel een aanpak voor nodig.
- *Groei Nederlandse industrie*: het rapport gaat uit van een beperkte groei en heeft zich daarbij gebaseerd op de PBL-cijfers.
- *Carbon budget Nederland*: voor zover bekend geldt alleen de target van 49% reductie in 2030. Er zijn geen tussendoelstellingen.
- *Verdeling credits*: credits gaan niet altijd naar de partij die de inspanningen verricht. Bedrijven willen duidelijkheid over credits bij investeringen.

Vervolgtraject

- VENW bespreekt het onderzoek op 17 mei.
- Er worden werkgroepen ingesteld, waar ook bedrijven en branches aan deel kunnen nemen, voor verdere uitwerking van de knelpunten en maatregelen. Stakeholders willen ook worden aangehaakt bij deze subprocessen.
- Het model en de clusters moeten bij elkaar worden gebracht. Daarvoor is de reactie van de clusters op de uitvraag nodig. De voorzitter zou de input van de clusters willen agenderen voor de bijeenkomst van 4 juni. Het gaat om hun plan van aanpak op hoofdlijnen. Afgesproken wordt dat de clusters voor eind mei, via

het toegestuurde format, aanleveren wat gereed is. De secretaris zal dit met hen afzonderlijk afstemmen (**actie**).

- De overige stakeholders zullen de plannen van de clusters, voordat ze concreet worden uitgewerkt, nog toetsen op aspecten als draagvlak, gezonde lucht, langetermijnperspectief, etc.
- Er zouden nog plannen “on top of the clusters” worden geformuleerd. Gevraagd wordt welke middelen daarvoor beschikbaar zijn.

3. “Rules of Engagement” en whitepaper

De [REDACTED] licht de concepttekst voor de Rules of Engagement toe. De Rules zijn bedoeld om het proces verder te brengen en het onderlinge vertrouwen te vergroten.

Er zijn de volgende vragen en opmerkingen over en naar aanleiding van dit concept:

- *Afrekenen van bedrijven*: volgens het document worden bedrijven niet afgerekend op projecten en baten die worden ingebracht, maar dat kan veranderen in de tweede fase, na de zomer. Het document spreekt in dit opzicht overigens alleen over bedrijven en niet over andere partijen. De heer Leeftink verduidelijkt dat ze niet worden afgerekend op de projecten die voor de zomer worden ingebracht. Op een later moment kunnen wel bindende afspraken worden gemaakt. Daarbij zal sprake zijn van tweerichtingsverkeer. De tekst van de Rules wordt op dit punt aangepast.
- *Notulen*: de stijl van notuleren matcht niet met de Rules. Afgesproken wordt om voortaan anders te notuleren.
- *Tussentijdse evaluatie van het proces*: er is behoefte aan een tussentijdse evaluatie van het proces om na te gaan of verhoudingen en rollen gaandeweg het traject zijn veranderd. Bij de 9PJ-discussie werd de overheid op een gegeven moment niet meer gezien als samenwerkingspartner, doch als partij die de bedrijven afrekende. Daardoor verloren de bedrijven het vertrouwen. Afgesproken wordt aan de Industrietafel tussendoor het proces te evalueren.
- *Klimaatdoel versus scope-1-doel*: bij de 9PJ-discussie hadden bedrijven het gevoel dat ze niet werden afgerekend op hun bijdrage aan de oplossing van het klimaatprobleem, doch op andere zaken. Goede plannen werden niet uitgevoerd omdat bedrijven daarvoor geen credits kregen. Zo'n frictie in het systeem moet dit keer worden voorkomen, door hen die credits nu wel te geven voor maatregelen die wel bijdragen aan het klimaatdoel doch niet aan het schoorsteendoel. Het is niet de bedoeling om de target van de Industrietafel te wijzigen. Wel zou gemonitord moeten worden wat bedrijven buiten scope 1 nog aan CO₂ besparen. Om het klimaatdoel te bereiken zullen de sectoren elkaar over en weer moeten helpen. De accountingregels staan dit in de weg. Afgesproken wordt dat een werkgroep de sectoroverschrijdende maatregelen in kaart brengt (**actie**).
- *Lineaire reductie*: als die term in het regeerakkoord staat, moet hij ook terugkomen in dit document.
- *Gezamenlijke visie*: het verhaal om naar buiten toe uit te dragen voor het creëren van maatschappelijk draagvlak ontbreekt. Dit wordt nog toegevoegd.

Verder worden enkele redactionele wijzigingen voorgesteld:

- Paragraaf 1, 2^e alinea: de zin “De industrie wordt uitgedaagd om op andere terreinen ook een bijdrage te leveren, net als de andere sectoren uitgenodigd worden om de industrie te helpen om te verduurzamen” toevoegen.
- Pagina 2, paragraaf 2, 3^e gedachtestreepje: “CCS” mag vervallen omdat verder geen technologieën in het document worden genoemd.
- Pagina 2, paragraaf 2, 1^e gedachtestreepje: na “Nederland” kan “en de wereld” worden toegevoegd.
- Paragraaf 3, punt 3: de bedrijfsnaam wordt verwijderd.

- Nog toe te voegen punten zijn werkgelegenheid (paragraaf 2) en het feit dat de Industrie niet zal investeren in de infrastructuur (paragraaf 3).
- De suggestie wordt gedaan om in paragraaf 3 een aantal punten uit de visie terug laten komen.
- De termen maatregelen, instrumenten en projecten worden door elkaar gebruikt. Afsproken wordt om voor overheidsmaatregelen de term beleidsinstrumenten te gebruiken, tegenover de CO₂-reducerende maatregelen vanuit de Industrie.

Whitepaper

Wordt besproken in de vorige volgende vergadering.

Vertrouwen van bedrijven vergroten

Naar aanleiding van de vorige vergadering is een voorstel uitgewerkt om het vertrouwen van bedrijven te versterken. Daartoe is het wenselijk dat bedrijven de gelegenheid krijgen om zelf hun zorgen te uiten bij de minister. In het voorstel worden verschillende suggesties gedaan. Gekozen wordt voor een individuele aanpak die via de voorzitters van de werkgroepen zal lopen. Indien bedrijven dat contact pas op een later moment willen, als plannen zich meer uitkristalliseren, zou daar ook nog een mogelijkheid voor moeten zijn.

Verder is op 23 april, voor een delegatie van de Industrietafel, een afspraak met de minister ingepland. Dan kunnen ook punten van zorg worden geuit. Op 30 mei is de minister aanwezig bij de grote 12. Ook zijn er, in het kader van de reguliere kennismaking, gesprekken gevoerd met een aantal bedrijven.

4. Evaluatie 9PJ discussie

Is bij het vorige agendapunt aan de orde gekomen.

5. Verslag, actiepunten en mededelingen

a. Verslag 4^e vergadering Industrietafel, 23 april 2018

b. Eerste document Analyseteam met verzoek reactie op wijze van presenteren

c. Terugkoppeling Klimaatberaad

d. RLI-adviestraject Verduurzaming Economie

Dit agendapunt schuift door naar de volgende vergadering. Eventuele input kan per e-mail worden gegeven.

6. SharePoint

De tafel heeft kennisgenomen van de stukken op SharePoint.

7. Wat verder ter tafel komt/Rondvraag

De volgende punten komen aan de orde:

- *Document Werkagenda Industrie*: dit document zal de contouren weergeven van het akkoord. Er is inmiddels een opzet gemaakt en deze moet nog worden gevuld met de input van de werkgroepen en met andere documenten (whitepaper, overzicht van instrumenten). Daarna zal de secretaris het rondsturen.
- *Reacties op werk Analyseteam*: de secretaris verzoekt om commentaar bilateraal te leveren.
- *Aannames Analyseteam*: vanwege de timing en de aannameverschillen voor de diverse onderzoeken, wordt verzocht om aandacht te geven aan de werkwijze van het Analyseteam. De secretaris verklaart dat het Analyseteam probeert om alle rapporten onder één noemer te krijgen. ██████████ denkt daarin mee.
- *Bespreken plannen werkgroepen*: afgesproken wordt om hier twee dagdelen voor in te plannen.

- *Input volgende vergadering:* zowel Chemelot als Zuid-Nederland zouden in een volgende bijeenkomst een toelichting willen geven op hun visie 2050/cluster.
- *Vergaderlocatie:* een volgende bijeenkomst kan eventueel ook bij Greenpeace worden gehouden. Het secretariaat probeert om de bijeenkomsten na de zomervakantie in Amsterdam in te plannen.
- *Subtafel systemen:* in de gezamenlijk bijeenkomst met de Elektriciteitstafel werd gezegd dat deze subtafel zou ophouden. Binnen de Industrietafel wordt de behoefte aan voortzetting geuit.
- *Landelijke bijeenkomsten vanuit Klimaatberaad:* Ed Nijpels bezoekt vijf locaties in het land. Doel is mensen de gelegenheid te bieden om, laagdrempelig, vragen te stellen. Vanuit de tafels zullen daar ook vertegenwoordigers bij aanwezig zijn.

Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 20.15 uur.

	Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
11.	Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
12.	Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	ntb
14.	Overzicht innovaties		9 april	ntb
16.	Notitie ngo's naar wg vz's		9 april	ntb
17.	Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	ntb
18.	Evaluatie 9-Pj-discussie agenderen	Secretariaat	23 april	GEREED
19.	Heisessie organiseren	Secretariaat	23 april	VERVALT
20.	Whitepaper opstellen		23 april	14 mei
21.	McKinsey-studie delen		23 april	GEREED
22.	Nagaan of rekenmodel Emmen-Eemsdelta kan worden gedeeld		23 april	14 mei
23.	Input werkgroepen aanleveren	Allen	14 mei	Eind mei
24.	Sectoroverschrijdende klimaatmaatregelen in kaart brengen		14 mei	

1. Opening en mededelingen

De voorzitter opent de bijeenkomst om 16.05 uur en heet iedereen welkom. De volgorde van de te behandelen agendapunten wordt enigszins gewijzigd.

a) *Doel van de vergadering: **discussie** over de inhoud (werkagenda, input werkgroepen en fiches) en **besluit** over fiches voor Klimaatberaad.*

Het doel van de vergadering is te komen tot een verhaal op hoofdlijnen met een gedegen pakket maatregelen, dat door iedereen gedragen kan worden. Met het pakket kan de Industrietafel verder in overleg met de andere tafels.

Het is voor de Industrietafel belangrijk te weten wat er speelt. Er heeft een Klimaatberaad plaatsgevonden op 30 mei. Enkele punten die tijdens dat beraad aan de orde zijn geweest:

- Het CPB heeft inzage gegeven van de inkomenseffecten van het klimaatakkoord. De conclusie van de berekeningsuitkomsten is dat het energiebeleid denivellerend werkt zowel voor 2019 als voor de toekomst. Er is gesproken over mogelijke compensatiemaatregelen en over het dragen van de lasten;
- De taakgroep Financiering heeft ook een presentatie gehouden;
- Tijdens het Klimaatberaad is aangegeven dat de Elektriciteitstafel erg wacht op input van de Industrietafel;
- Naar aanleiding van een PBL-Notitie inzake structurerende rationale voor inzet van duurzame biomassa kijkt een werkgroep op welke wijze vertaling naar een afwegingskader kan plaatsvinden.

De conclusie is dat de Elektriciteitstafel al verder is dan de Industrietafel. Zij heeft al berekeningen uitgevoerd. De Industrietafel kijkt vanuit een andere invalshoek en heeft een energietransitie in de industrie te bespreken. Er is aangegeven te wachten tot de vergadering van heden. De Industrietafel dient aan te geven wat men denkt te gaan doen. Dat geschiedt middels een werkdocument. Over de tafels heen gaat de komende weken het gesprek verder. De Industrietafel dient met een gedragen ambitie naar buiten te komen en zal ook moeten aangeven wat benodigd is anders wordt het elders bepaald. Een mogelijke concurrentiestrijd tussen de tafels onderling is niet gewenst. Bij de verdeling van middelen is het ook niet gewenst om de korte en lange termijn te verwarren.

De aanlevering van de fiches wordt aan de orde gesteld. De tafels leveren conceptfiches uiterlijk 5 juni in bij het secretariaat van het Klimaatberaad. Het PBL gaat de komende week gegevens beoordelen en gaat in juli over tot een doorrekening.

De Industrietafel heeft de volgende vergaderdata staan: 18 juni (ingelast), 27 juni en 9 juli (reservedatum).

Alle werkgroepen hebben input geleverd. De secretarissen verzamelen de input en proberen tot een werkdocument te komen hetgeen nu nog niet afgerond is. Iedere werkgroep binnen de Industrietafel wordt heden in de gelegenheid gesteld een toelichting te geven op de essentie van de eigen bijdrage. De komende werkdagen worden benut om de input en bijdrage van alle werkgroepen tot een werkdocument te smeden dat einde week 23 beschikbaar wordt gesteld. Het werkdocument is bedoeld als "work in progress". Vanuit de werkgroepen is wel zorg over het verloop van het proces waarbij wordt aangegeven dat het beter is om zo lang mogelijk een verdiepingsslag te maken alvorens tot een werkdocument te komen. De vraag is ook wat de betekenis van het akkoord op hoofdlijnen daadwerkelijk is. De voorzitter van het Klimaatberaad heeft aangegeven dat de verschillende tafels het gevoel moeten hebben dat het akkoord op hoofdlijnen verdedigbaar is naar de achterban. Het akkoord is gebaseerd op de door de tafels ingebrachte teksten die door hen verdedigbaar worden geacht. Vanuit de vergadering wordt aangegeven dat de term akkoord tot verwarring kan leiden. Er is meer sprake van een plan of een aanzet tot een akkoord.

De Industrietafel geeft aan een plan te zullen voorleggen waarin het pakket maatregelen op hoofdlijnen wordt aangegeven. In de tweede helft van het jaar kan verdere uitwerking plaatsvinden. Het plan moet voor het PBL wel doorrekenbaar zijn.

De Industrietafel concentreert zich in eerste instantie op haar eigen tafel.

b) *Notitie Industrietafel voor taakgroep Arbeidsmarkt*

Verzoek: akkoord op deze notitie.

De volgende opmerkingen worden gemaakt:

- Er wordt gevraagd een tekst toe te voegen waarin is opgenomen dat wordt voortgebouwd op de bestaande initiatieven. Daarnaast wordt geadviseerd een kwantificering van de ambitie op te nemen. Er moet een doorbraak komen. Een tekstvoorstel wordt opgesteld (**actie**);
- Een verzoek tot notietoevoeging om de energietransitie te gebruiken als rebranding van het onderwijs voor de toekomst van het eigen huis hetgeen een positieve impuls kan geven;
- Een andere formulering van de zin over Oost-Europeanen is gewenst.

Rekening houdend met de hiervoor genoemde opmerkingen gaan de aanwezigen akkoord met de notitie.

c) *Manifest Waterstof Coalitie*

De Waterstof Coalitie heeft het manifest "Waterstof Essentiële Bouwsteen Energietransitie" gepubliceerd. De coalitie is een initiatief van netbeheerders, industrie, energiebedrijven, natuur- en milieuorganisaties en wetenschappers. Er wordt aangegeven dat groene waterstof een zeer belangrijke bouwsteen vormt bij de energietransitie. Het hoort thuis in het huidige klimaat- en energieakkoord. In het manifest wordt aangegeven op welke wijze hieraan invulling kan worden gegeven. Er is behoefte aan meer concretisering hetgeen in het manifest gebeurt. Waterstof dient breder te worden ingezet. De kosten gaan dalen en het rendement stijgt. Het idee is met randvoorwaarden en voorstellen uitgewerkt. Het verzoek is om dit stuk onderdeel van de discussie te maken en mee te nemen binnen de werkgroepen. Het manifest is al overhandigd aan de minister en aan de Elektriciteitstafel. Heden wordt het document officieel aan de voorzitter van de Industrietafel overhandigd. Het verzoek aan de tafels is om ermee aan de slag te gaan.

2. Planning Klimaatberaad en Industrietafel

Dit onderwerp is onder agendapunt 1 al behandeld.

3. Concept 'werkagenda'

De intentie is om het conceptdocument als een verzameldocument te hanteren waarin het uiteindelijke plan terechtkomt. Het is van belang dat allen het verhaal van de industrietransitie onderschrijven. Het verzoek is om het stuk te lezen en de bevindingen via de mail kenbaar te maken (**actie**). Een andere opgave in het document betreft de randvoorwaarden en het bijbehorende instrumentarium. Het is nog werk in wording en mogelijke ideeën kunnen worden meegenomen.

De intentie is om eind van deze week tot een aangepast werkdocument te komen. Vanuit de vergadering wordt opgemerkt dat een aantal zaken door elkaar loopt. De Industrietafel komt met een eigen geconsolideerd werkdocument van alle ontvangen input waarbij het instrumentarium dat bij de Industrietafel past, wordt voorgelegd. De Industrietafel legt een plan voor om te verduurzamen.

De effecten van de werkzaamheden van de zes werkgroepjes worden uiteindelijk in het plan meegenomen. De zorgvuldigheid van het proces komt ter sprake. Er wordt aangegeven dat op korte termijn een eerste versie van een geconsolideerd document beschikbaar komt en er daarna nog gelegenheid is tot het geven van verder commentaar.

Reacties:

- De rijksoverheid stelt dat aan veel tafels momenteel huiswerk wordt gemaakt. De werkzaamheden rondom het instrumentarium zijn noodzakelijk en vormen een verdiepingsslag op hetgeen in het document is opgenomen. Het is nu de vraag of in het document nog grote thema's ontbreken. Er zijn nu zo'n vijf tot zes grote thema's geadresseerd en daarin passen zowat alle aangedragen projecten. Het aangegeven instrumentarium beantwoordt de vraag wat ervoor nodig is. Het stuk kan dan naar Klimaatberaad waarop allerlei vragen zullen komen die weer beantwoord moeten worden. Een format en structuur voor verdere verwerking wordt enigszins zichtbaar. Nu is de vraag of er grote zaken nog ontbreken.
- Voor de volgende zaken wordt aandacht gevraagd ten aanzien van het werkdocument: omvang en werkgelegenheid, inleiding onderwerpen werkgroepjes en marktordening.
- Als randvoorwaarde dient er een oplossing voor het internationale probleem te komen. Daarnaast zou de instrumentatie van de mix op integrale wijze ten grondslag moeten liggen. Ook zou nog een discussie over CO₂-beprijzing en terugsluizing moeten plaatsvinden. Ten slotte wordt opgemerkt dat instrumenten die niet op projecten gericht zijn, door de diversiteit van de sector wel eens averechts kunnen werken. Het nadenken over instrumenten is derhalve heel belangrijk.
- Een aantal van belang zijnde punten wordt benoemd: subsidiekoppeling aan kostenreductie, kijken naar terugverdientijden, CO₂-beprijzing aan benchmark koppelen en de effectiviteit van beprijzing bekijken, kijken naar de tarieven voor energiebelasting, zoeken naar fondsen voor innovatie en kijken naar duurzaamheidscriteria voor biomassa.
- Er dient aandacht te zijn voor de verdere inkleuring van de randvoorwaarden voor lokale overheden.
- De relatie met de andere tafels is benodigd voor het verkrijgen van een goede infrastructuur. Deze tafel vormt een onderdeel van een puzzel.
- Bij de uitwerking van de plannen wordt vooralsnog doorgegaan met de verschillende werkgroepen.
- Vanuit de vergadering wordt gevraagd naar de status van bijlage 3. Er is gezocht naar het meest kostenefficiënte pakket maar de discussie wordt opnieuw gestart. Het doel is om met meer dan een pakket maatregelen te komen. Dat is nu echter nog niet van toepassing.
- De rijksoverheid hecht er waarde aan dat aandacht wordt besteed aan mogelijke (West-)Europese afspraken. De Europese context is cruciaal voor het uiteindelijke ambitieniveau. Daarnaast is het verstandig om alles over verdeling weg te laten maar expliciet te melden dat in eerste instantie een bijdrage wordt geleverd aan een maatschappelijk kostenefficiënt pakket. De hele verdelingsdiscussie is van latere orde.
Met de gemaakte opmerkingen wordt zoveel mogelijk rekening gehouden bij de verdere uitwerking.

5. Rondje langs werkgroepen

De verschillende werkgroepen geven een toelichting op de huidige stand van zaken met betrekking tot hun activiteiten. Dat gebeurt al dan niet met behulp van een of meerdere slides die op een scherm worden gepresenteerd. Een overzicht van de werkgroepen die achtereenvolgens een toelichting geven.

- *Werkgroep Rotterdam-Moerdijk*
Een tussenstand wordt gepresenteerd. Er wordt aangegeven dat een reductie technisch wel mogelijk is maar de randvoorwaarden zijn daarbij van belang. Bij de vertaling naar concretisering zijn de condities en voorwaarden essentieel. Een relevante discussie betreft de verdeling van de reductiebijdrage binnen de clusters. Het Klimaatberaad heeft expliciet ook naar de 55%-reductie gevraagd.

Verder wordt opgemerkt dat in de klimaatvoorstellen nergens rekening wordt gehouden met groei.

De rijksoverheid benadrukt om uit te gaan van een indicatieve verdeling. Dat geldt voor de sectoren en binnen de sectoren voor de clusters. Het is gewenst om als uitgangspunt het eigen aandeel te nemen. De groei betreft een ander punt waarop nu nog geen antwoord is. EZK zal het voortouw nemen om het probleem te benoemen en met suggesties te komen.

- *Werkgroep Noord-Nederland*

De wens is om tot een reductie te komen van een CO₂ per ton geproduceerd product. Er geldt nu echter een maximaal CO₂-budget als land. Het effect is dat bedrijven die niet kunnen groeien, geneigd zijn naar het buitenland te vertrekken. Het is beter om te monitoren in CO₂-efficiency waarbij de doelstelling hetzelfde blijft. Het gekregen budget blijft echter de eerste insteek. De uitwijkoptie naar het buitenland kan worden aangegeven.

Er wordt van overheidswege geconcludeerd dat in korte tijd veel werk is verricht. Er is veel materiaal beschikbaar gekomen. De werkgroepen wordt gevraagd in hoeverre men in staat is om in het uitruil-rolpad naar 2030 indicatief aan te geven wat de additionele elektriciteitsvraag is. Daarnaast wenst de overheid ten aanzien van alle tafels een gevoel te krijgen bij wat de zogenaamde onrendabele toppen inhouden. Er wordt gevraagd wat nodig is om het kostenplaatje rond te krijgen. De werkgroepen wijzen op een centrale sturing die noodzakelijk is om tot vergelijkbare uitkomsten te komen.

- *Werkgroep Chemelot*

Het belang van een grootschalige nieuwe infrastructuur is met name naar 2050 hard nodig.

- *Werkgroep NZKG*

- Bij de ondersteuning van de activiteiten zijn infraprojecten nodig. De boodschap is graag proactief infrastructuur aanleggen. Er kan al aan planvorming en vergunningverlening gedaan worden.

- De ervaring leert dat bij een aantal bedrijven nog een grote terughoudendheid bestaat om getallen te delen.

De werkgroep NZKG stelt voor de reductieopgave met 5,8 megaton te verhogen zodat het NUON-traject binnen de Industrietafel valt. De tafel accepteert het voorstel. Het heeft wel consequenties voor de andere tafel. Er wordt opgemerkt dat de opgave voor de restwarmte eigenlijk meer voor rekening van de tafel Gebouwde Omgeving komt. Er dient wel te worden doorgedacht omtrent de verdere consequenties. Het voorstel is wel oké maar er moet sprake zijn van een consistente doorvoering. De punten worden expliciet genoteerd zodat ze sowieso verder besproken worden. Het betreft wel een onderdeel van een kostenefficiënte reductie en iedereen is gebaat bij goedkope opties. Het PBL is bij de beoordeling van het hoofdlijnenakkoord bezig dergelijke punten te inventariseren. Misschien is het verstandig te wachten tot die fase en dan eventueel tot een indeling te komen.

- *Werkgroep Zeeland*

Projecten zijn veelal gebaseerd op containering van bestaande bedrijven. De internationale component hierin is heel belangrijk. Op de Benelux-tafel kan het internationale aspect verder aan de orde worden gesteld. Ter realisatie van de projecten zijn randvoorwaarden noodzakelijk.

- *Werkgroep 75%*

De werkgroep 75% poogt een analytisch kader verder uit te werken. De komende weken gaan zes werkgroepjes aan de gang. Voor de grote reductielijnen wordt uitgewerkt welke instrumenten nodig zijn. De onderwerpen luiden: energie-efficiency, elektrificatie, CCS, biobased grondstoffen, plastic recycling en waterstof. Vervolgens vindt een synthese naar een programmatische aanpak plaats. Er moeten programma's komen die het voor bedrijven

aantrekkelijk maken om te investeren. Vergunning, planning, toezicht en handhaving komen bij de werkgroepjes terug.

Er wordt voorgesteld om voor de vergadering van 18 juni tijd in te plannen voor discussie omtrent de benoemde thema's. Het gesprek kan gaan over het proces om mogelijke vertraging te voorkomen. De genoemde opties zijn noodzakelijk om aan de opgave te kunnen voldoen. De rijksoverheid acht de activiteiten van de zes werkgroepjes zeer gewenst. De discussie over het voor te leggen plan kan pas plaatsvinden wanneer de informatie van alle tafels is opgehaald. In de volgende vergadering kan een beeld worden neergelegd. De hele verdelingsvraag is nog niet aan de orde. Dat geldt eveneens voor de mate van invoering en het tempo.

Er ligt een verzoek van het secretariaat van het Klimaatberaad om uiterlijk 19 juni de teksten aan te leveren die de Industrietafel in het hoofdlijnenakkoord wenst te zien. Op 5 juni dienen de fiches te worden verstrekt. De rijksoverheid stelt dat de bouwstenen langzaam maar zeker helderder worden. Er is nog geen geconsolideerd plaatje en die slag dient de komende weken te worden gemaakt. Eind van deze week wordt naar verwachting een eigen interpretatie van een geconsolideerd plan beschikbaar gesteld. Vervolgens kunnen de afzonderlijke werkgroepen met het plan aan de slag. Tijdens de komende vergadering op 18 juni kan dan een gedegen stuk worden besproken.

- *Werkgroep 25%*

De werkgroep heeft gekeken naar de bedrijven die buiten de clusters en buiten de 75%-tafel vallen. Een kleine overlap dient nog geëlimineerd te worden. Enkele belangrijke branches zijn afvalverwerking, voedingsmiddelen, bouwmaterialen, rubber en kunststof en metaal. Voor alle branches is efficiency van belang en voor bijna alle branches elektrificatie. Het gaat om veel bedrijven en per bedrijf is het lastig om het geheel in kaart te brengen. Van de belangrijke sectoren ligt er een visie. Wanneer er instrumentarium omheen komt dan kan ingespeeld worden op een tendersysteem. Het betreft een wat afwijkend proces waarbij sprake kan zijn van een fundamentele procesverandering. Er zitten nog dubbeltellingen in maar gepoogd is om ze zoveel mogelijk eruit te halen. Concrete getallen zijn nog niet te geven maar worden te zijner tijd wel bekend.

- *KIA-team*

Een workshop met vertegenwoordigers van alle werkgroepen heeft plaatsgevonden. Er is een verzoek gekomen tot het vervaardigen van een doorkijk voor innovatieprogramma's. Er wordt ingegaan op de marsroute met de uitrol tot 2030, de pilots met impact na 2030 en de innovatieprojecten naar 2050. Een voorlopige selectie toont het innovatieprogramma voor de periode 2019-2023 met twee keer vier onderwerpen. Een tussenstand is nu gegeven en na de tweede workshop vindt verdere invulling plaats.

Het idee van bioraffinage heeft ook een plaatsje gekregen voor de lange termijn. Bij de ene cluster is nog weinig geloof in biobased terwijl in het andere cluster al veel gebeurt. De werkgroep biomassa moet ook nog wat opleveren. Het loopt maar het instrumentarium sluit nog niet aan bij de ambities. Biobased is eigenlijk een van de hoofdonderwerpen voor het innovatieprogramma. De proef- en demoprojecten zitten er nog niet in. Een voorstel voor een elektrolyseproject is elders ook gezien. Hiervoor zijn meerdere sporen te bewandelen. Het dient in een begrijpbaar en samenhangend verhaal gegoten te worden. Verder zal rekening moeten worden gehouden met wat er al belegd is bij de onderzoekslijnen van de grote bedrijven zodat het werk niet opnieuw wordt gedaan. Het is meer van belang uit te gaan van het baanbrekende en grensoverschrijdende.

- *Klankbordgroep*

Een gehouden innovatiebijeenkomst toont aan dat ontzettend veel creativiteit aanwezig is. Er wordt nagedacht over het energievraagstuk. Als voorbeeld

worden de bedrijven Zytex en Rendo genoemd. Oplossingen worden gepresenteerd. Wanneer technologie werkt, moet deze ook toegepast worden. De stroom van ideeën blijft nog binnenkomen. Er zijn bedrijven die zelf iets willen regelen. Er zijn allerlei initiatieven van mensen of bedrijven die al bezig zijn of een idee hebben. Deze ideeën en initiatieven worden serieus genomen. Er is voorgesteld om het innovatieteam te laten kijken welke initiatieven het verdienen om verder in de innovatieagenda te worden opgenomen. Daarnaast ligt een vraag bij de regiowerkgroepen welke initiatieven van de lijst interessant zijn om verder mee aan de slag te gaan.

Het is als Nederland goed om hierin een voortrekkersrol te pakken. Er zou nagedacht moet worden over een proces of werkwijze om dergelijke zaken de aandacht te geven. De voorzitter stelt voor betreffend punt afzonderlijk met de rijksoverheid op te pakken (**actie**). De initiatiefnemers moeten bij het goede loket terecht komen.

- *Ruimtelijke consequenties*

Alle opties van de mogelijkheden zijn redelijk in beeld. Er is per cluster een soort metrokaart gemaakt van de huidige situatie. Op basis van de aangedragen projecten is het veranderende beeld naar 2030 geconcretiseerd. De optelsom van alle clusters geeft een aardig compleet beeld. Het effect van de keuzes met betrekking tot de hoofdverbindingen is interessant om te weten. De ruimtelijke impact wordt steeds groter door het scheppen van nieuwe condities. Richting 2050 moet aan landsdekkende netwerken gedacht worden waarop de clusters kunnen inhaken. Er ontstaat een soort circle of mainframe dat niet alleen in de vraag voorziet maar ook nieuwe condities zal scheppen voor toekomstige vestigingen en verstedelijking. Er zal proactief in infrastructuur worden geïnvesteerd. Er is een doorkijk tot 2050 gegeven van een robuust systeem dat het land toekomstbestendig maakt.

Om samen verder te gaan is een soort proces nodig om periodiek de systeemideeën te actualiseren. Er is dan gelegenheid om tijdig vooruit te plannen voor industriële ontwikkelingen. Een gezamenlijke systeemstudie tussen industrie-, elektriciteit- en gasector is uitermate belangrijk en zou eigenlijk nu al moeten starten.

6. Voorstel fiches voor Klimaatberaad

Dit onderwerp is onder agendapunt 1 al behandeld.

7. Verslag, actiepunten

Het conceptverslag en de actiepuntenlijst van de vijfde vergadering van de Industrietafel van 14 mei zijn niet behandeld.

1. Ter kennisname

Ter kennisname is bij de stukken een presentatie van taakgroep Financiering gevoegd.

2. Wat verder ter tafel komt/Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

3. Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 21.06 uur.

	Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
11.	Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
12.	Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	n.t.b.
14.	Overzicht innovaties		9 april	n.t.b.
16.	Notitie ngo's naar wg vz's		9 april	n.t.b.
17.	Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	n.t.b.
20.	Whitepaper opstellen		23 april	14 mei
22.	Nagaan of rekenmodel Emmen-Eemsdelta kan worden gedeeld		23 april	14 mei
23.	Input werkgroepen aanleveren	Allen	14 mei	Eind mei
24.	Sectoroverschrijdende klimaatmaatregelen in kaart brengen		14 mei	
25.	Aanleveren tekstvoorstel ten behoeve van Notitie Industrietafel voor taakgroep Arbeidsmarkt		4 juni	Week 23
26.	Reactie via de mail geven op werkdocument	Allen	4 juni	Week 23
27.	Nadenken omtrent proces of werkwijze ten behoeve van innovatieplannen	M. Janssen en B. Leeftink	4 juni	n.t.b.

- Maatregelen voor de economie na 2030 zoals CCU en elektrolyse;
- Maatregelen die qua kosten beginnen te concurreren met CCS.

Er is gevraagd naar de minimale CO₂-prijs om het pakket van maatregelen te kunnen realiseren. De conclusie is dat met het meest kosteneffectieve maatregelenpakket de industriële uitstoot met 49% gereduceerd kan worden. Er zullen aanvullende maatregelen worden gekozen om voor te sorteren op een latere periode. Het is van belang ook enkele andere zaken in portofolio te stoppen om risico's te spreiden.

Na de gehouden presentatie komen de volgende zaken aan de orde:

- De vergadering krijgt op verzoek uitleg over terugsluizing.
- De uitkomst hangt af van de input aan maatregelen. Het is van belang om het juiste pakket aan maatregelen te verkrijgen. Er zal met elkaar een pakket van oplossingsrichtingen moeten worden bepaald.
- De reden dat PBL andere getallen toont, wordt veroorzaakt door het perspectief. Daarbij wordt vanuit een basispad vooruitgekeken. Dat leidt tot andere uitkomsten dan wanneer vanuit de toekomst wordt teruggerekend. Aan de hand van een voorbeeld wordt een toelichting gegeven. PBL is nog niet in staat om bepaalde nieuwe zaken mee te nemen in de berekeningen. Men werkt met een afzonderlijk spreadsheet. Dat is met name bij berekeningen voor elektriciteit funest omdat deze per uur moeten worden gemaakt. De integraliteit is derhalve hierbij in het geding.
- De tijdsfactor in het verhaal wordt gemist. De tijdsfactor is per onderwerp anders volgens de presentator. Er zijn twee doorrekeningen uitgevoerd. De eerste doorrekening (2023) geeft nog vijf jaar gelegenheid om een investering te plannen en uit te voeren. Daarna is ervan uitgegaan dat de genomen maatregelen vijftien jaar of langer meegaan in het proces.
- Uit de presentatie is af te leiden dat bij de afweging tot het maken van keuzes, het bieden van perspectief erg van belang is.
- Natuur & Milieu, de Natuur & Milieufederaties en Greenpeace hebben om aanvullende opties gevraagd omdat ze een aantal maatregelen onder de aandacht wilden brengen waar tot op heden nog weinig naar is gekeken. Betreffende maatregelen zijn in de toekomst wel degelijk interessant als investering. Ook het instrumentarium is daar daarbij van belang.
- De elektriciteitsprijs waarmee gerekend is, bedraagt € 0,04 per kWh voor alle opties. De pakketten maatregelen gaan over de directe emissies waarbij de afkomst van de stroom niet uitmaakt. In die zin zou het in verschil van kosten ook niet uitmaken. De rekenwijzer die wordt gebruikt om de stroomprijs uit te rekenen, betreft de rekenwijzer zoals die nu op de APX geldt. Bij verandering van de marktordening veranderen ook de getallen. Vanuit de vergadering wordt aangegeven dat de elektriciteitsprijs heel lastig in te schatten is.
- De uitkomstverschillen met PBL worden mede veroorzaakt door de veronderstelling van curtailment door PBL bij veel opgesteld vermogen door zon en wind. Het PBL-model kan daarbij geen berekening uitvoeren terwijl Kalavasta dat wel doet. De overschotten worden omgezet en krijgen een waarde. De uitkomsten zijn dan lager.
- Er is gekeken naar andere maatregelen die tot op heden nog niet goed naar voren zijn gekomen. De conclusie is dat er verstandige maatregelen in zitten die te overwegen zijn. Het is nog niet het ideale plaatje maar een oproep tot het werpen van een bredere blik.
- De elektriciteitstafel heeft een werkagenda 5.0 gemaakt waarin getallen zijn opgenomen. In die getallen zit een aantal onzekerheden waarvan de grootste betrekking heeft op de relatie tussen industrie- en elektriciteitstafel. Drie zaken worden expliciet genoemd:
 - PBL prognosticeert een lagere groei dan de industrie zelf prognosticeert;

- o een groene waterstofcoalitie wil meer dan 200 petajoule waterstof hebben. Een vertaling naar hernieuwbare stroom houdt in dat de elektriciteitstafel 20 gigawatt opgesteld vermogen wind mist;
 - o iedere niet gedane megaton CCS veroorzaakt - om -49% te halen - extra vraag aan de elektriciteitstafel.
- Twee uitgangspunten uit de presentatie worden expliciet benoemd:
 - o een aanname opgesteld vermogen;
 - o maatregelen ten behoeve van overschotten in andere energiedragers om te zetten, zijn in de berekeningen niet meegenomen.
- De aannames moeten expliciet en duidelijk zijn. Het biedt de tafel de ruimte om te discussiëren over de uiteindelijk te maken keuzes.
- De uitgerekende CO₂-prijs met terugsluis lijkt laag. Het verschil is wel dat de CO₂-prijs wordt berekend op het totale volume van de CO₂-uitstoot terwijl nu gerekend is over de meerdere uitstoot ten opzichte van de benchmark.
- De presentator voert werkzaamheden uit voor zowel ISPT, de netbeheerders als de groene coalitie.
- De gegeven presentatie is al in het bezit van PBL. Het lijkt de tafel een goed idee om PBL te laten reageren op deze presentatie. PBL heeft wel scenario's waar rekening wordt gehouden met groei van duurzame energie en te behalen klimaatafspraken. Die scenario's kunnen ook worden gebruikt. De vergelijking met de rapportage van McKinsey komt ter sprake.
- De verschillen tussen de presentatie en het tot heden bekende plaatje worden in kaart gebracht. Het secretariaat neemt hiertoe het initiatief **(actie)**.
- Als aandachtspunt bij de doorrekening wordt meegegeven de maatschappelijke kosten van het met fossiele brandstoffen door blijven gaan. Het zou goed zijn indien de vervuiler betaalt. Met het effect van dit punt is zowel in de presentatie als in de PBL-berekeningen geen rekening gehouden.

3. Vergunning toezicht en handhaving & energie besparing

Er is geleerd van het energieakkoord en de Wet Milieubeheer. Nu is het goede moment om groot onderhoud te plegen. Er zijn verschillende soorten van regelgeving. De vraag is op welke wijze het anders kan. Allerlei manieren zijn aanwezig om tot een oplossing te komen maar daarvoor is input van de tafel nodig. Een ambtelijke projectgroep is al bezig met het kanaliseren van binnenkomende signalen. Dit onderwerp hoeft niet in juli ten tijde van het hoofdlijnenakkoord te zijn afgerond maar wel in de tweede helft van het jaar. Wanneer het niet goed wordt geregeld zoals bij het energieakkoord dan komen er allerlei strubbelingen naar voren. De volgende keer vindt een presentatie plaats betreffende dit onderwerp. De leden van de tafel wordt gevraagd om alvast over het onderwerp na te denken om tot een betere organisatie te komen en met welke zaken daarbij rekening dient te worden gehouden. In overweging wordt gegeven om het gehele proces te versimpelen. Ter voorbereiding op de volgende bijeenkomst ontvangen de tafelleden vooraf informatie **(actie)**. Het project wordt uitgevoerd door de gezamenlijke overheden.

4. Concept werkdocument en hoofdlijnennotitie Industrietafel

Binnen het klimaatberaad is afgesproken dat op 10 juli niet een akkoord beschikbaar is maar wel een voorstel op hoofdlijnen tot een te vormen akkoord voor het eind van het jaar. Op die datum zal de denkrichting voor de plannen van de industrietafel bekend zijn. Het betreft een belangrijke verfijning. Dat houdt in dat de industrietafel zaken moet opleveren. Elke tafel heeft daarin een eigen dynamiek. De industrietafel heeft erg ingestoken op gedragen plannen vanuit de achterbannen. Het werkdocument wordt uiteindelijk samengevat in drie bladzijden met fiches. Uiteindelijk komt op 10 juli een plan op tafel waarmee PBL kan gaan rekenen. Van belang is dat de industrietafel een juiste richting uitzet. Enkele aanvullende opmerkingen luiden:

- Het secretariaat heeft de suggestie gedaan om de werkdocumenten van de tafels openbaar te maken. Er vindt nog discussie plaats omtrent de precieze invulling van de werkdocumenten.
- Er bestaat een belangrijke relatie tussen de industrie- en elektriciteitstafel. De output van de industrietafel is input voor de elektriciteitstafel. Het is belangrijk dat de industrietafel voortgang maakt.
- Ook van belang is de discussie rondom het instrumentarium die ook op andere tafels wordt gevoerd. De industrietafel zal er ook iets van moeten vinden anders wordt het instrumentarium voor de tafel beslist. Budgetten spelen hierin ook een rol. Daarom heeft een werkgroep gekeken naar de mogelijkheden van instrumentarium.

Er zijn nu twee onderwerpen: het werkdocument en het instrumentarium met bijbehorende financiering. Het secretariaat heeft de commentaren ontvangen. Er is een voorlegger opgesteld met een 15-tal hoofdpunten. Er wordt gepoogd om de commentaren in een nieuwe versie van het werkdocument te krijgen met input werkgroepen. Naast de dynamiek van de eigen tafel is er ook nog de dynamiek tussen de tafels onderling.

De reacties op het werkdocument vanuit de tafelleden:

- Het document mist een hoofdstuk "wat doet de industrie?". Wanneer wordt aangegeven wat de industrie gaat doen, ligt er een concreter document. Het doen kan explicieter worden geformuleerd.
- Ten aanzien van de kernboodschap is alleen de eerste alinea echt relevant. Hetgeen waar naar gestreefd wordt met als richtpunt 2050, mag uitgebreider worden opgenomen. De onderverdeling van energie-efficiency is wat onhandig. Het plaatje "Proces Efficiency" werkt wel verhelderend en geeft een beeld van de samenhang van de verschillende maatregelen.
- In het werkdocument zouden de vele randvoorwaarden in hiërarchie neergezet kunnen worden rekening houdend met het karakter van de industrie op de lange termijn. Er zijn randvoorwaarden voor het framework en randvoorwaarden voor het proces.
- Er wordt opgemerkt dat de randvoorwaarden heel erg vanuit het perspectief van de industrie zijn opgesteld. Het is ook de moeite waard om wat andere randvoorwaarden op te nemen om op de lange termijn kostenefficiënt te zijn.
- De tabel op pagina 1 is niet voor iedereen te volgen. Deze tabel is nog aanleiding voor verdere discussie. Sommigen hebben een andere tabel voor ogen. De totstandkoming van de tabel wordt toegelicht. Er is gebruik gemaakt van de VEMW-rapportage. De uitkomsten zijn gegroepeerd op basis van de binnengekomen gegevens. In grote lijnen is de na te streven besparing gelijkelijk verdeeld over enerzijds CCS en anderzijds elektrificatie en energie-efficiency. Op basis van de huidige technologie is de tabel tot stand gekomen. Natuur & Milieu wenst graag feedback op technieken. Het beeld moet beginnen met hetgeen is aangeleverd. Vervolgens zal aangegeven worden wat daarvan gevonden wordt. Er moet een ordening zijn waarbij de vermelde getallen herleidbaar zijn op basis van hetgeen is aangeleverd. Als voorbeeld wordt een uiteenzetting gegeven van de plannen die betrekking hebben op de vermelde 8 megaton voor CCS. Er is behoefte aan informatie die achter de opgegeven getallen zit. Het vertrouwen moet komen van het onafhankelijke analyseteam. Het in te zetten instrumentarium is ook afhankelijk van de gekozen opties tot besparing.
- Een randvoorwaarde van het klimaatakkoord behoeft per definitie niet een verdere groei van de industrie in te houden. Het onderscheid tussen groei in waarde en groei in welvaart is hierbij van belang.
- De leden van de tafel zijn het erover eens om het proces verder in gang te zetten. Het is van belang een goed proces te hebben zodat in de loop van de tijd de goede keuzes kunnen worden gemaakt en de juiste discussies gevoerd.

- Het uiteindelijke punt van discussie draait over de vraag of meer of minder CCS gewenst is. Afgelopen week heeft in klein comité een gesprek plaatsgevonden waaruit is gebleken dat de groene alliantie onder voorwaarden akkoord gaat met CCS. De huidige plannen kunnen niet zonder CCS worden uitgevoerd. Er wordt voorgesteld om verder te praten in het kleine comité, hetgeen akkoord is. Terugkoppeling zal richting de grote tafel plaatsvinden.
- De groene alliantie heeft een andere invulling van de tabel. De alternatieve tabel wordt aan de voorzitter toegezonden (**actie**).
- Tussen de tafels speelt daarnaast de hobbel van het instrumentarium. Er zijn verschillende beelden van wat er dient te gebeuren. Wellicht is het goed dat industrie- en elektriciteitstafel samen gaan nadenken over het in te zetten instrumentarium. De discussie kan gaan over de hoeveelheid elektriciteit die de industrietafel denkt nodig te hebben en over de innovatiemiddelen voor de toekomst.
- De industrietafel loopt achter ten opzichte van de andere tafels bij het aanleveren van cijfers en dus ook bij het claimen van middelen.
- Tijdens een voorbespreking met de werkgroepvoerders is gesproken over de vraag welk instrumentarium zou passen bij de plannen. Het concrete idee is om geld te claimen voor de opdracht van de industrietafel. Het gaat hier over de tactiek van een ander gedeelte van het proces.
- Los van de vormgeving van het instrumentarium is ook de vraag hoeveel middelen beschikbaar komen. De industrie staat voor een opgave van grofweg afgerond 20 megaton (zijnde 14,3 + 5) hetgeen min of meer ook voor de elektriciteitstafel geldt. De beschikbare middelen voor uitrol van de energietransitie bedragen voor 2030 zo'n € 1,1 miljard. Zolang er nog niet meer bekend is zou een te volgen lijn zijn om een claim van 50% neer te leggen in het klimaatberaad. Deze € 550 miljoen is ten behoeve van de energietransitie voor de industrie.
Kijkend na 2030 zou de bijdrage per ton CO₂ op gemiddeld ongeveer € 35 uitkomen. De uitkomst is afhankelijk van de component waarmee gerekend wordt. Het uitgangspunt van de industrietafel is in de komende gesprekken met vorenstaand voorstel te komen ten behoeve van de PBL-doorrekening.
- Er wordt geen euro uitgekeerd indien er niet wordt geïnvesteerd. Wanneer de middelen beschikbaar zijn, kan een deel van de onrendabele top van de investering worden gedekt.
- Het is van belang om zelf gezamenlijk met een plan te komen. In het andere geval ontstaat een plan dat geen verbetering zal betekenen.
- De elektriciteitstafel heeft al een claim neergelegd. De industrietafel gaat ook een claim neerleggen met het voorbehoud over de verdere invulling.
- Bij de volgende bijeenkomst van de industrietafel op 27 juni zijn naar verwachting de reacties van de andere tafels en het resultaat van het analyseteam beschikbaar.
- Het secretariaat inventariseert hetgeen is afgesproken en wat er nog dient te gebeuren (**actie**). Via de mail vindt richting de leden van de tafel terugkoppeling plaats.
- Op korte termijn worden de volgende stukken vanuit de industrietafel geleverd (**actie**):
 - een conceptdocument (3-pager) inclusief tabel;
 - een beschikbaar stuk tekst betreffende CCS dat in het werkdocument kan worden opgenomen;
 - de behoefte van de industrietafel aan elektriciteit.
- De vijftien opgestelde punten zijn vanwege tijdgebrek niet besproken.
- Woensdag 20 juni wordt in kleine comité verder gesproken omtrent de 3-pager en de vijftien opgestelde punten. Degenen die niet aanwezig zijn, kunnen tot en met uiterlijk dinsdag 19 juni hun reactie afleveren bij het secretariaat. Het gesprek inzake CCS kan gecombineerd worden.

- Op 27 juni staat de volgende vergadering van de industrietafel gepland en 4 juli is als reservedatum aangehouden.

5. Diversen en rondvraag

- Opgemerkt wordt dat de rijksoverheid heeft aangegeven de infrastructuur in kaart te brengen voor de middellange en lange termijn.
- Vanuit de tafel wordt voorts opgemerkt dat de uitspraak van de heer Nijpels inzake de volledige elektrificatie van de industrie niet handig is geweest. De voorzitter heeft dit punt al teruggekoppeld richting het communicatieteam van de SER.
- Er wordt gevraagd of de fiches nog naar PBL gaan. Het secretariaat stelt dat PBL de fiches heeft en op 19 juni haar bevindingen aan het klimaatberaad zal doorgeven.
- De productie van de werkgroepen van de "12" inzake instrumentarium is nog niet op tafel verschenen. Er is een basis op hoofdlijnen aanwezig maar dat is vooralsnog niet verder verspreid. Het stuk kan gedeeld worden.
- Er bestaan bij de groene coalitie nog zorgen over het eindstuk. Woensdag 20 juni wordt verder gesproken. De tafel is wel benieuwd naar de suggesties van de groene coalitie.
- Ten slotte wordt gevraagd naar de situatie na de zomerperiode. Bij de tafelvzitters is een gemengd beeld. Vanuit de industrietafel is het beeld dat dan de operationele uitwerking van de plannen gaat plaatsvinden. Het is gewenst om voor de zomerperiode een goed beeld te hebben.

6. Afsluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 21.25 uur en dankt de aanwezigen voor hun bijdrage.

Ter kennisgeving:

- Verslag gesprek over CCS
- Kamerbrief Voortgang Klimaatakkoord
- Antwoorden PBL op vragen over Kostennotitie
- Commentaren werkgroepen op werkdocument:
<https://commissies.ser.nl/KA/1/AchtergrondDocumenten/Forms/Onderwerp.aspx>
- Overzicht rapporten en studies op Sharepoint, inclusief recente bijdragen 25% werkgroep: *Overzicht rapporten, studies ea Industrietafel*
- Bijlage: Presentatie taakgroep Financiering
- Bijlage: Presentatie taakgroep Arbeidsmarkt en Scholing
- Bijlage: Notitie 'Inbreng Industrietafel voor taakgroep Arbeidsmarkt & Scholing'

Actiepuntenlijst

	Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
11.	Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
12.	Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	n.t.b.
14.	Overzicht innovaties		9 april	n.t.b.
16.	Notitie ngo's naar wg vz's		9 april	n.t.b.
17.	Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	n.t.b.
20.	Whitepaper opstellen		23 april	14 mei
22.	Nagaan of rekenmodel Emmen-Eemsdelta kan worden gedeeld		23 april	14 mei
23.	Input werkgroepen aanleveren	Allen	14 mei	Eind mei
24.	Sectoroverschrijdende klimaatmaatregelen in kaart brengen		14 mei	
25.	Aanleveren tekstvoorstel ten behoeve van Notitie Industrietafel voor taakgroep Arbeidsmarkt		4 juni	Week 23
26.	Reactie via de mail geven op werkdocument	Allen	4 juni	Week 23
27.	Nadenken omtrent proces of werkwijze ten behoeve van innovatieplannen	M. Janssen en B. Leeftink	4 juni	n.t.b.
28.	Inventariseren verschillen tussen de Kalavasta-presentatie en het tot heden bekende plaatje	Secretariaat	18 juni	Eind juni
29.	Vooraf informatie aan tafelleden verschaffen ten behoeve van presentatie "Vergunning toezicht en handhaving & energie besparing"		18 juni	Vóór 27 juni
30.	Verstrekken alternatieve tabel	Groene alliantie	18 juni	Week 25
31.	Inventarisatie besprokene en formulering vervolgstappen	Secretariaat	18 juni	Week 25
32.	Levering aangepaste stukken: 3-pager, tekst CCS en behoefte industrietafel aan elektriciteitstafel	Secretariaat	18 juni	Eind juni

- De SER coördineert wat er via het Klimaatberaad naar buiten gaat, maar niet wat via de individuele werkgroepen loopt.

8. Vergunningverlening, toezicht en handhaving & energiebesparing

heeft een presentatie voorbereid die gezamenlijk wordt doorgenomen. Zij geeft aan dat een verschuiving in de stukken heeft plaatsgevonden over een energiebesparing van 6 naar 2 megaton. Het is jammer omdat PBL een duidelijke uitspraak heeft gedaan over de energiebesparing binnen de industrie. Vanuit de vergadering wordt gesteld dat PBL ook verkeerde data van de industrie ter beschikking heeft.

Een van de slides toont een wirwar aan maatregelen, vergunningen en dergelijke. De betrokkenheid van te veel overheden leidde tot een complex systeem.

Binnen de werkgroep is besproken wat goed gaat en wat beter kan. Er dient in ieder geval iets te komen waarmee bedrijven en overheden elkaar kunnen vasthouden zonder onnodig in juridische procedures te belanden. Aansluitend op de uitgangspunten moeten er heldere afspraken komen om aan vergunningverlening, toezicht en handhaving te doen. De aanbeveling hierbij is om ervoor te zorgen dat er één bevoegd gezag is ter voorkoming van tegenspraak. Belangrijk is ervoor te zorgen op welke wijze van energiebesparing naar CO₂-besparing wordt gekomen.

Een aantal zaken wordt wettelijk vastgelegd. De omgevingswet is daar het meest geschikt voor wellicht aangevuld met enkele AMvB's in het kader van Europese wet- en regelgeving. Een aantal afspraken uit het vorige energieakkoord loopt nog door tot 2020 en 2023. Dat kan doorgaan maar wellicht worden aan de basisafspraken nog aanvullende afspraken toegevoegd.

Het duurt nog even voor de omgevingswet van kracht is. Een aantal nog uit te werken punten kan alvast worden opgepakt.

Binnen een interbestuurlijk programma is afgesproken dat een aantal grote opgaves door de provincies en gemeentes kunnen worden uitgewerkt.

Reacties:

- Het investeren in opleidingen en het beschikbaar stellen van voldoende middelen ten behoeve van snelheid en ook kwaliteit zijn belangrijke begrippen; dit wordt meegenomen.
- Wellicht zouden naast de milieumanagementsystemen ook de energiemanagementsystemen kunnen worden opgenomen.
- Misschien kunnen de effecten van de klimaatwet worden doorvertaald in de omgevingswet.
- Er zijn nu nog wettelijke belemmeringen ten aanzien van recycling.
- Een pleidooi wordt gemaakt om nu al een aantal activiteiten op te pakken om 2030 te halen. Wachten tot 2021 is te laat.
- Wellicht kan de crisiswet worden aangescherpt ter versnelling van activiteiten. Het is kansrijk indien aantoonbaar en onderbouwd een oplossing voor een probleem wordt aangetoond.
- Het verzoek is om de regionale energiestrategieën klantgericht in te richten.
- Koepelvergunningen kunnen tot een mooie oplossing leiden.
- Bij de verdere uitwerking is betrokkenheid van de belanghebbenden uiteraard mogelijk. De intentie is om een breed gedragen plan op te stellen.
- Er wordt gevraagd of aan een competentiecentrum is nagedacht. De praktijk leert dat kennis aan de andere kant niet altijd voldoende is voor een goede communicatie. Het punt wordt meegenomen.

In de tweede helft van het jaar vindt verdere uitkering plaats. Eventuele andere opmerkingen kunnen naar worden gezonden.

9. 3-pager en discussie CCS

Het secretariaat geeft de huidige stand van zaken weer. In de actueel beschikbare 3-pager is de suggestie qua randvoorwaarden opgenomen en de te nemen stappen ten aanzien van CCS. De gedachte daarbij is de inzet van joint fact finding. Alternatieven en prijzen zijn daarbij van belang. In dat kader vindt op 2 juli een sessie plaats alwaar een eerste inventarisatie naar de verschillen zal worden opgesteld. Dat traject gaat sowieso door na 10 juli. Met betrekking tot CCS is een tekstvoorstel opgesteld op welke wijze de Industrietafel denkt om te gaan met CCS. Het tekstvoorstel wordt vanavond bespreekbaar gemaakt. Naast CCS is er een stuk tekst omtrent waterstof toegevoegd aan de vergaderstukken. Het stukje tekst omtrent CCS met als titel "rol van CCS in de transitie" wordt via het presentatiescherm getoond. Via een kleine leespauze worden de aanwezigen in de gelegenheid gesteld zich de tekst eigen te maken.

Reacties:

- Vanuit de "big 12" is zorg uitgesproken over de partijen die in CCS investeren. Deze zouden ook investeringszekerheid hebben. Het moet na enkele jaren niet leiden tot desinvesteren. Het woord "tijdelijk" is discutabel. Er wordt opgemerkt dat tijdelijk tot maximaal 2030 is.
- Het afvangen en op zee opslaan van CO2 dient op veilige en verantwoorde manier te gebeuren.
- In de laatste alinea wordt de gelijkwaardigheid gemist. Uit een recente discussie is het volgende gekomen: "het kan op voorwaarde dat". Ter plaatse wordt een nieuw tekstvoorstel voor de laatste alinea neergelegd. Daarover wordt aangegeven dat de risico's en kosten niet benoemd zijn en ook verwerkt moeten worden.
- Er is twijfel ten aanzien van de focus op de geformuleerde zinnen. Nu heeft iedereen een eigen interpretatie. Wellicht kan met een korte tekst worden volstaan waarin wordt aangegeven dat met de huidige kennis CCS een essentieel onderdeel is van de routebesparing naar 49%. Wanneer andere inzichten komen dan zal ervan gebruik worden gemaakt.
- Het is nuttig om het te verwoorden in een zo'n kort mogelijke tekst waarbij de buitenwereld ziet dat erover is nagedacht. Bij het niet verwoorden wordt aan onzekerheid toegang gegeven.
- De meningen lopen uiteen ten aanzien van het formuleren van een voor iedereen acceptabele tekst. Het is moeilijk maar het is de moeite waard met een tekstvoorstel eruit te komen.
- Er wordt opgemerkt dat het is beter om te spreken van kosteneffectief dan van kostenefficiënt.
- De gedachte is niet alleen om tijd te kopen maar ook om de komende jaren meters te maken. Voorts moet het stuk passen in een transitiefilosofie.
- Qua proces moet de joint fact finding binnen een paar maanden zijn afgerond. In september geldt dat voor zowel algemeen niveau als projectniveau.
- Het is wel de moeite waard om de kwestie op een goede manier af te wikkelen.
- Er wordt gezocht naar pragmatische oplossingen door in de tekst de passages "project- en regioniveau" toe te voegen.
- Wanneer er een algemene meetlat zou zijn dan zou een algemene verwoording van toepassing zijn.
- De factor "tijd" is niet goed meegenomen in de plannen.
- Vanuit de vergadering komt het voorstel om een second opinion te laten uitvoeren op de CCS-maatregel. Een extra toets kan plaatsvinden of CCS al dan niet het verstandigst is om te doen. Tijdslimiet, project- en regioniveau kunnen alsnog worden verwerkt. Het basisplan kan dan worden vastgehouden onder het voorbehoud van de toets.
- Ten slotte wordt het volgende gesteld:
 - De voorgestelde tekst wordt teruggenomen, herschreven en vervolgens teruggekoppeld;

- De ingediende plannen blijven het uitgangspunt;
- Er is geluisterd naar de gestelde randvoorwaarden voor aanvaardbaarheid waarvoor de tijd wordt genomen;
- Het betreft een andere discussie dan biomassa maar er zijn andere dossiers waar hetzelfde speelt;
- Een feitelijkheid is dat het mogelijk is om tot 14,3 megaton te komen zonder CCS;
- Het is voorstelbaar dat er een Q&A komt met een woordvoerderslijntje.

10. Pauze en een broodje (van 18.47 tot 19.02 uur)

Idee / aanbod financiering van het traject

Vorige vergadering zijn de beschikbare middelen voor uitrol van de energietransitie ter sprake geweest. Deze middelen bedragen voor 2030 zo'n € 1,1 miljard waarvan de helft voor de industrie bedoeld zou zijn. Hierop wordt als volgt teruggekomen:

- Enkele industrievertegenwoordigers hebben een tegenvoorstel opgesteld dat heden aan de "big 12" is voorgelegd. De conclusie is echter dat er geen draagvlak voor is. Men geeft aan al gigantisch te investeren ten behoeve van het verduurzamingsproces in Nederland. Om de aandeelhouders te overtuigen dat het noodzakelijke kapitaal op tafel komt, is een volledige compensatie voor de onrendabele top noodzakelijk. Daarnaast is een investering nodig voor innovatie, pilots en dergelijke hetgeen ook een stevige discussie met de betreffende hoofdkantoren met zich zal meebrengen. Om de discussie goed te houden is een volledige compensatie noodzakelijk. Een en ander betekent dat elementen uit de 3-pager een nadere uitwerking vragen ter verkrijging van een basis om het traject te laten lopen.

Wanneer de industrie nu akkoord gaat met hetgeen op tafel ligt, loopt men grote risico's. Er wordt aangegeven dat PBL berekend heeft dat € 3,3 miljard nodig is terwijl € 1,1 miljard beschikbaar komt.

De discussie maakt duidelijk dat er een behoorlijke spreiding in de kosten ligt en er nogal wat risico's zijn. Er zitten nog veel onzekerheden in de hele discussie. Het idee dat 14,3 megaton besparing kan worden gehaald op basis van de liggende projecten, heeft brede steun. De bedrijven zijn gemotiveerd om eraan te werken. Achter het hele traject zit een ongelofelijke commitment. In het vervolgetraject moet gepraat worden over risico's, financiering, groei en instrumentatie. Er is een positieve attitude om eruit te komen maar het kan nu nog niet worden afgerond. Daarvoor is een juiste verwoording nodig.

Alle verwijzingen naar een heffing die bij de industrie wordt neergelegd, zouden uit de stukken moeten worden gehaald. Een kader met daarin de oplossing voor de komende tijd, is gewenst. Via dat kader wordt bekeken onder welke condities de financiering van de transitie vorm kan krijgen. Er bestaat angst dat de discussie vooruit wordt geduwd naar december en dat er dan ook niet wordt uitgekomen.

Het industriebeeld moet anders worden neergezet want men investeert juist veel. Daarbij is het goed om neer te zetten op welke wijze iedereen ervan profiteert. In de verwoording zal tot uitdrukking moeten worden gebracht dat met overheids hulp uiteindelijk de benefits bij iedereen terecht zullen komen. In welke mate de overheid gaat helpen is de eigenlijke vraag.

- Van overheidswege wordt aangegeven dat zowel ten aanzien van de inhoud als van het proces enige zorg is. Met betrekking tot de inhoud is grofweg € 500 miljoen alleen beschikbaar bij een deal. Indien de industrie niets doet dan is er geen € 500 miljoen beschikbaar en is de PBL-doorrekening de default waarin dat bedrag niet wordt meegenomen voor de industrie. Na 10 juli wordt gevraagd wat iedereen gaat doen. Het antwoord van de industrie is dat men wil doen wat rendeert. Dan lijkt het volstrekt

onvoorstelbaar dat het staande blijft in het eerste debat in de Tweede Kamer. Het is daarom buitengewoon risicovol en de industrie diskwalificeert daarbij zichzelf. Het argument om nog eens te rekenen, wordt niet sterk geacht omdat PBL-berekeningen beschikbaar zijn. Aan de clustertafels is gevraagd met proposities te komen.

Een verdere studie van de industrietafel betekent dat de € 500 miljoen wegvallen.

- Wat momenteel aan qua propositie op tafel ligt, voldoet niet aan de definitie van het level playing field de transitie doorlopen. Dat is oorspronkelijk wel het uitgangspunt geweest. De discussie over level playing field zou gevoerd moeten worden omdat deze nog niet heeft plaatsgevonden. De industrie wil in een level playing field door de transitie gaan. Zolang er nog geen discussie is geweest, is er ook geen gezamenlijke definiëring. De industrie heeft grote moeite met het voorgestelde bedrag van de overheid terwijl PBL-berekeningen uitwijzen dat € 1,6 miljard nodig is.
- Er wordt gesteld dat het eerdergenoemde kader een omschrijving moet omvatten waaruit blijkt dat iedereen achter de plannen staat en een bijdrage levert waardoor de suggestie wordt vermeden dat de industrie alleen om geld vraagt zonder tot een precieze invulling over te gaan.
- Het is ook van belang op te schrijven wat er wel gedaan wordt en ook goed gaat.
 - De industrie investeert en het is niet waar dat de industrie niets doet maar het moet gekwantificeerd worden;
 - Er zal benoemd worden wat de industrie naar Nederland brengt;
 - De vraag is in welke mate de rekening al dan niet bij de overheid wordt neergelegd. Van belang daarbij is op welke wijze dat wordt gedaan.
- De industrie investeert in zekere mate in risico's en het moet niet onderschat worden welke stappen moeten worden genomen. Het dwingt om gecalculerde risico's te nemen. Daarnaast zijn de meeste industrieën gefocust op groei. Er zijn een paar elementen om in de discussie in te brengen. Het gaat om grote kapitaalsrisico's.
- Ten aanzien van hetgeen is opgeschreven in de 3-pager dient te worden nagedacht hoe dat gaat landen. Het moet sowieso door PBL doorrekenbaar zijn. Het lijkt erop dat er nog steeds veel common ground aanwezig is ondanks alle onzekerheden. De overheid is bereid een substantiële bijdrage te leveren. De industrie is ook bereid tot investeren en kan de concurrentiepositie ook verbeteren. Over het level playing field is ook geen onenigheid. Er zijn dus veel elementen te noemen die positief zijn. Een onderdeel van het level playing field is een industriebijdrage die de komende periode kan worden uitgewerkt. Er moet iets bedacht worden en op papier gezet worden dat enig comfort biedt.
- Het voorstel komt ter tafel om met een kleiner groepje een stuk tekst op te schrijven over de financiering, rekening houdend met hetgeen is besproken. Level playing field is daarbij een randvoorwaarde.
- Een van de discussiepunten is welke claim er kan worden neergelegd. Er wordt gesproken over maatwerk en het hanteren van bandbreedtes. Met de claim dient de industrie zich niet buitenspel te zetten. De inspanningsverplichting wordt ter sprake gesteld. Bij de op te schrijven getallen moet een geenschappelijk beeld zijn. Bewust moet weggebleven worden bij individuele afspraken met bedrijven en consortia of ten aanzien van projecten. Er moet wel ruimte voor maatwerk zijn. Een lastig punt betreft de wederkerigheid op kostenreductie en technologie. De opzet van het verhaal is verduurzamen en de concurrentiepositie verbeteren.
- De overheid is bereid iets te doen maar dan moet de industrie ook bewegen. Als randvoorwaarde stelt de industrie daarbij het level playing field. Dat moet verder uitgewerkt worden. Deze richting kan met een kleine groep verder worden uitgewerkt.
- Samengevat zijn de volgende zaken afgesproken:

- Een aantal elementen is common-ground en benoemd;
 - Er is een bedrag genoemd om de onrendabele top te financieren;
 - Er lag een voorstel dat niet werkt;
 - In een klein comité wordt bekeken of op basis van common-ground wel tot een verdere uitwerking kan worden gekomen;
 - De essentie is dat zowel overheid als industrie tot beweging bereid zijn. De industrie willen onder alle omstandigheden een level playing field geborgd hebben.
 - Er zou wat moeten worden vastgelegd om te voorkomen dat iets niet gebeurt.
 - Er volgen derhalve twee stukken tekstblokjes. Het ene stukje heeft betrekking op CCS en het andere op financiering. Ten aanzien van beide onderwerpen gaan de volgende personen naast het secretariaat zich bezighouden:
 - CCS: [redacted], [redacted] en [redacted]
 - Financiering: [redacted], [redacted], Bertholt Leeftink en [redacted] (indien beschikbaar)
- De twee clubjes hebben morgenochtend een voorzet beschikbaar waarop vervolgens nog gereageerd kan worden (**actie**).

11. Concept werkdocument

Dit agendapunt is niet ter sprake gekomen.

12. Vervolgafspraken, conceptverslag en rondvraag

- [redacted] deelt mee dat heden haar laatste werkdag is. Ze vertrekt naar Stedin en blijft nog betrokken bij het klimaatakkoord maar in een andere hoedanigheid. [redacted] neemt haar taken tijdelijk waar. Na de zomer komt er waarschijnlijk iemand anders.
- [redacted] geeft aan nog commentaar te hebben op een aantal documenten. Het commentaar kan worden opgestuurd naar het secretariaat.
- [redacted] vindt dat veel aandacht is gegaan naar twee punten uit de 3-pager en constateert dat een aantal zaken van de agenda niet is besproken. Zij heeft moeite met het stukje tekst over waterstof. Het is van belang om vanuit de industrie te kijken wat kan worden aangegeven hetgeen belangrijk wordt gevonden.
- [redacted] stelt dat een aantal getallen van het analyseteam niet te herleiden zijn. Het analyseteam is volgens [redacted] bij twee regio's langs geweest. Het team haalt nog verder op wat er verteld wordt over capex en opex. Op dit moment zijn de cijfers van PBL en McKinsey opgenomen. De match met hetgeen opgehaald wordt, moet nog plaatsvinden. Het maken van een disclaimer is gewenst.
- [redacted] refereert aan de mogelijk finale goedkeuring van de roadmap raffinage 2030-2050 op 29 juni. Wellicht is de pers daarbij aanwezig en hij zal dan alleen vanuit VNPI reageren.
- De voorzitter stelt voor nu stug door te pakken op hetgeen al aanwezig is. Op 10 juli wordt een versie van de uit te voeren plannen naar buiten gebracht. De oproep is dan ook aan allen om het nog even stil te houden tot deze datum.
- [redacted] acht het fijn dat groene waterstof wordt omarmd. Voorts wenst hij dat in de tabel de component groei komt te staan. Ten slotte vraagt hij aandacht voor de ordening van het project conform een eerder gedaan voorstel. Het is nog niet gebeurd en helpt in de communicatie. Op het punt van de groei komt hij nog via de e-mail terug (**actie**). Vanuit de tafel wordt opgemerkt dat een voetnoot kan helpen.

Ten slotte worden de voorzitter en secretariaat gecompimenteerd voor hun inzet.

13. Afsluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 20.44 uur en dankt de aanwezigen voor hun bijdrage.

Ter kennisname (onderstaande stukken vindt u op Sharepoint, onder 'vergaderstukken 18-6-2018'):

- a) 'Oogharenanalyse' Industrie en fiches PBL
- KAI 27-6 Bijlage Oogharenanalyse Industrie PBL
- KAI 27-6 Bijlage Oogharenbeeld fiches PBL
- b) Commentaren werkgroepen op 3 pager en werkdocument:

- c) Overzicht voor Industrietafel relevante rapporten en studies op Sharepoint:

Actiepuntenlijst

	Actie	Wie	Datum afspraak	Datum gereed
11.	Discussie over instrumenten (NB beste aan de hand van voorstellen)	vergadering	26 maart	Vanaf 14 mei
12.	Greenpeace/Groene Coalitie stuurt schrijven toe aan wg vz's	Ngo's	9 april	n.t.b.
14.	Overzicht innovaties		9 april	n.t.b.
16.	Notitie ngo's naar wg vz's		9 april	n.t.b.
17.	Aangeven welke bedrijven in hun regio zijn betrokken	Secretarissen werkgroepen	9 april	n.t.b.
20.	Whitepaper opstellen		23 april	14 mei
22.	Nagaan of rekenmodel Emmen-Eemsdelta kan worden gedeeld		23 april	14 mei
23.	Input werkgroepen aanleveren	Allen	14 mei	Eind mei
24.	Sectoroverschrijdende klimaatmaatregelen in kaart brengen		14 mei	
25.	Aanleveren tekstvoorstel ten behoeve van Notitie Industrietafel voor taakgroep Arbeidsmarkt		4 juni	Week 23
26.	Reactie via de mail geven op werkdocument	Allen	4 juni	Week 23
27.	Nadenken omtrent proces of werkwijze ten behoeve van innovatieplannen	M. Janssen en B. Leefink	4 juni	n.t.b.
28.	Inventariseren verschillen tussen de Kalavasta-presentatie en het tot heden bekende plaatje	Secretariaat	18 juni	Eind juni
29.	Vooraf informatie aan tafelleden verschaffen ten behoeve van presentatie "Vergunning toezicht en handhaving & energie besparing"		18 juni	Vóór 27 juni
30.	Overleg in het klimaatberaad over de verdeling van de reductie van 49% en 55%	M. Janssen	18 juni	Week 25
31.	Verstrekken alternatieve tabel	Groene alliantie	18 juni	Week 25
32.	Inventarisatie besprokene en formulering vervolgstappen	Secretariaat	18 juni	Week 25
33.	Levering aangepaste stukken: 3-pager, tekst CCS en behoefte industrietafel aan elektriciteitstafel	Secretariaat	18 juni	Eind juni
34.	Voorstel tekststukjes voor CCS en financiering	Subclubje CCs en subclubje Financiering	27 juni	28 juni
35.	Reactie via e-mail op verwerking groei in tabel 3-pager		27 juni	Week 26
36.	Levering van mogelijk commentaar op documenten	Allen	27 juni	Week 26

Kort verslag Industrietafel (smal) 10 oktober 2018

Aanwezig:

Manon Janssen (vz), Bertholt Leeftink, [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED],

[REDACTED] en [REDACTED] (verslag)

Kabinetsappreciatie en PBL-analyse

- *Tijdpad*. Er is onduidelijkheid ontstaan over het moment waarop geleverd moet worden: uiterlijk 1 december (kabinet) of voor de kerst (Ed Nijpels). Buma spreekt zelfs over de jaarwisseling heen tillen.
- *Tijdsdruk*. In de loop van de vergadering gaven enkele leden aan moeite te hebben met de grote tijdsdruk die op het proces wordt gezet, terwijl het kabinet de tijd neemt om beslissingen te nemen. De maatschappelijke organisaties dreigen de zwarte piet voor vertragingen toegeschoven te krijgen.
- *Appreciatie*. Manon heeft aan de vooravond van de appreciatie een gesprek met minister Wiebes gehad. De indruk die ze hieruit overhield werd haar inziens bevestigd in de tekst: de nodige ruimte voor de Industrietafel om het werk voort te zetten en zelf met voorstellen te komen. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de CO2-heffing als slot op deur. Er is huiswerk te doen, de tafel moet voorsorteren op 'need to have' en 'nice to have'. Ook zullen er veel procesafspraken gemaakt moeten worden.
- In de discussie bleef dit beeld grotendeels overeind hoewel enkelen het jammer vonden dat er geen duidelijke keuzes zijn gemaakt, bijvoorbeeld over de CO2-heffing. Van belang hierbij is dat CE Delft in de afrondende fase is met een studie naar mogelijke modaliteiten van een CO2-heffing. Afgesproken wordt te bezien of op korte termijn inzicht kan worden gekregen in de voortgang van dit onderzoek.
- Verder besteedt de appreciatie onvoldoende aandacht aan de noodzakelijke infrastructuraanpassingen inclusief ordeningsvragen. Wie gaat dit doen? Dit is cruciaal voor investeringsbeslissingen en moet snel geadresseerd worden. De vraag is of dit voldoende dekkend wordt opgepakt in de cross-sectorale werkgroepen. Afgesproken wordt te inventariseren wat de 3 à 4 meest knellende punten zijn. [REDACTED] pakt dit op. Bertholt komt met een procesvoorstel.
- Andere aandachtspunten die zijn genoemd:
 - Welke beelden hebben we bij maatwerkafspraken?
 - Hoe definiëren we programmatische aanpak?
 - Hoe verhoudt het kosteneffectieve pad naar 2050 zich met het pad naar 2030?
 - Hoe om te gaan met de CO2-heffing als onderdeel van het borgingsmechanisme, gegeven de druk van sociale media?
 - Hoe afspraken doorrekenbaarheid te maken in de PBL-systematiek?

Eerste proeve contouren Akkoord Industrietafel

- Het meegestuurde stuk is een voorzet voor de beantwoording van de vraag vanuit het Klimaatberaad om per tafel met een groeidocument te starten. Binnen de grenzen van het redelijke is het streven om per tafel een herkenbare structuur te volgen. Het stuk beoogt de andere deelnemers aan het beraad te informeren en heeft geen status.
- De vergadering kan in algemene zin instemmen met de opzet. Er moet wel expliciet aandacht worden besteed aan de randvoorwaarden. Verwezen wordt ook naar het rapport van de Rebel-groep dat is meegestuurd.

- Er is veel materiaal beschikbaar uit de eerste periode dat voor de onderbouwing kan worden gebruikt. Aandachtspunt is de programma-aanpak die moet onderbouwen dat de industrie bereid is om 15 à 20 mrd. te gaan investeren.

Voortgang werkgroepen

- Het overzicht van de werkgroepen wordt nog uitgebreid met de JFF CCS en grondstoffenhergebruik. Het concept van de CCS-exercitie kan mogelijk op 22 oktober worden besproken, anders op 5 november.
- Verder worden twee kolommen toegevoegd: wat wordt opgeleverd? En wanneer? Dit mede om in te plannen wanneer tussenproducten kunnen worden besproken.
- Geconstateerd wordt dat de meeste werkgroepen van de Industrietafel op koers liggen.
- Er is discussie over de rol van de Werkgroep Inhoud Klimaatakkoord. Dit mede tegen de achtergrond dat er een groeidocument is gestart. Bezien wordt of deze werkgroep ook daadwerkelijk van start moet gaan.
- De nodige discussie ontstaat over de Werkgroep Instrumentenmix. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van de big 12 en de 25-procent groep. Geconstateerd wordt dat een inhoudelijke discussie vooral zin heeft o.b.v. teksten. Besloten wordt om de trekker voor de ingelaste vergadering van 22 oktober uit te nodigen om de tussenstand met de tafel te bespreken.
- Ook wordt het belang van de werkgroep monitoring en accounting benadrukt, mede i.v.m. de vormgeving van het instrumentarium en toerekeningsvraagstukken. Hier speelt bijvoorbeeld het gebruik van reststromen en de inzet van groene grondstoffen.
- Zodra het overzicht is aangepast en geactualiseerd wordt het gedeeld met de leden van de tafel.
- Er zijn vragen over de relatie tussen de taakgroep Innovatie die door het Klimaatberaad is ingesteld en de Werkgroep Innovatie en demo van de Industrietafel. [] zit in beide overleggroepen. [] gaat na hoe beide activiteiten zich tot elkaar verhouden.

Rondvraag

- [] wijst op een komend rapport dat onder leiding van New Foresight wordt opgesteld en dat groeimarkten in kaart heeft gebracht. Kan inspiratie bieden voor de akkoordteksten. Dit (concept)rapport wordt – zo mogelijk op 5 november – geagendeerd.
- [] wijst erop dat er overleg wordt gevoerd met Duitsland en mogelijk ook met Vlaanderen over de Nederlandse aanpak en mogelijkheden tot samenwerking.
- Manon en [] houden in Brussel voor verschillende gezelschappen inleidingen over de Nederlandse aanpak.

Vergaderschema Industrietafel

Datum	Vergadering	Locatie	Onderwerp
22 okt, 16-20 uur	klein	Ecorys of BCN	- Tussenproduct wg instrumentenmix - Zo mogelijk tussenrapportage CCS (anders 5 nov.) - Voortgang CE-rapport CO ₂ -heffing voor EZK
5 nov, 17-20 uur	groot	SER	-Stand van zaken -Groeidocument -Tussenproducten werkgroepen -Rapport New Foresight

19 nov, 17-20 uur	klein	BCN	-Stand van zaken -Groeidocument/conceptteksten -Tussenproducten
3 dec, 17-20 uur	klein	SER	-Stand van zaken -Vaststelling conceptteksten
17 dec, 17-20 uur	groot	SER	-Vaststelling Voorstel van de Industrietafel

Instrumenten programmatische aanpak

- Doel is versnellen van innovaties en kostendaling in de innovatieketen. Dwz: instrumenten moeten meebewegen met innovatiefase.
- In de R&D-fase vereist dit een meerjarige geïntegreerde aanpak bij voorkeur aansluitend bij EU-programma's.
- Meest veelbelovende technologieën (betrouwbaarheid en kostenreductiepotentieel) komen in pijplijn voor opschaling (pilot en demo). Het Rijk is bereid meest veelbelovende hoofdsporen te ondersteunen (bijv. groene waterstof).
- o Vraag aan de tafel: welke 3 à 4 hoofdroutes te selecteren? Welke roadmaps horen hierbij (vgl. de marsroutes uit de 10 juli voorstellen)?
- Hiervoor zijn middelen beschikbaar uit Klimaatvelop in combinatie met middelen uit EU, regioprogramma's en Topsector.
- o Aandachtspunten: passen institutionele kaders? Hoe bedrijven te ontzorgen? Bijvoorbeeld stroomlijnen van vergunningen, regiefunctie bij ketenaanpak van samenwerkende bedrijven (scope 2 en 3). Een 1-loketbenadering waarbij ondernemers gericht door het gehele proces ondersteund worden heeft de voorkeur (Belgische aanpak).

Uitrolfase: SDE++

- In de uitrolfase staat SDE++ centraal. Loopt op naar 3,2 mrd. per jaar. Wordt in feite apart luik binnen SDE+ (=CO₂-). Gaat om tenderen van meest CO₂-efficiënte maatregelen (grootste CO₂-reductie per geïnvesteerde euro). Bevordering van kostenreducties en verminderen van bedrijfsrisico's staan centraal.
- o Aandachtspunten: hoe te voorkomen dat kleinere bedrijven buiten de boot vallen? Dus oormerken naar grootte? Zelfde type vragen: oormerken naar techniek/sector of CCS/niet-CCS?
- o NB: uitgezonderd zijn infrastructuur en kernenergie. Maar wat als infrastructuur geïntegreerd is?
- SDE++-loket gaat bij voorkeur per 1 januari 2020 open. Dwz dat de eerste aanvragen in 2021/2022 geëffectueerd worden.
- Ook hier is stapeling mogelijk. Bijv. met VAMIL/MIA/EIA.
- Consortia/clusters/projecten kunnen meedoen en daarmee bijvoorbeeld ketenwinst bewerkstellingen (afval=grondstof-projecten). Scope 1/2/3-projecten zijn dus mogelijk.
- Uitwerkingsopgave: Mogelijkheden om CO₂-reductie te integreren in Omgevingsvisie/Omgevingswet/vergunningenbeleid. Aanvliegroute mogelijkwijs: CO₂-reductie benoemen als doel van nationaal belang.

Borging

- Kabinetsappreciatie is leidend:
 - o Naast een ambitieuze inzet op kostenreductie van CO₂-reducerende technologieën zal, als stok achter de deur, een borgingsmechanisme zoals een CO₂-heffing op het niveau van de sector worden uitgewerkt.
 - o Op basis van het voorstel van de tafel kan in 2019 gestart worden met de wetgeving ter invoering hiervan, zodat de stok in werking kan treden indien met de programmatische aanpak onvoldoende voortgang wordt gemaakt met het CO₂-doel van 2030.
 - o De opbrengsten worden teruggestuurd naar de industrie om ingezet te worden voor CO₂-besparende maatregelen binnen de randvoorwaarde dat deze aanwending aantoonbaar doelmatig is.
 - o Bij dit borgingsmechanisme moeten het gelijke speelveld en de internationale concurrentiepositie worden bewaakt.
- Voor de hardheid van de afspraken van de Industrietafel is het noodzakelijk om concrete afspraken over de CO₂-heffing te maken zodat er bij achterblijvende CO₂-reductie een slot (=stok) op de tafelaafspraken zit.
- Invulling is onder meer afhankelijk van meetmomenten, referentiepaden, normstelling.
- Aandachtspunten:

- o Hou rekening met de samenhang: de stok komt na de wortel.
- o Zicht is nodig op de kostenopbouw voor de industriesector. EZK komt met een kostenopstelling.
- o Hoe te voorkomen dat koplopende bedrijven gestraft worden door een CO₂-heffing? Hoe stel je vast dat een bedrijf koploper is? Is dat juridisch en Brusselproof te maken? Verwezen wordt naar de bestaande MJA/MEEconvenantensystematiek.
- o Betrek de bevindingen van de CE Delft-studie bij de discussie over de vormgeving van de CO₂-heffing.
- o Hou voor ogen dat je het proces wilt borgen. Dit neemt niet weg dat de 14,3 Mton reductieopgave het uitgangspunt is.
- o Er is haast geboden ivm de geloofwaardigheid van het maatregelenpakket van de Industrietafel. Dit vereist doorrekenbaarheid door PBL.

Maatwerkafspraken

- De werkgroep is nog in gesprek over de invulling.
- Er is discussie over het begrip. Maatwerkafspraken in de meer traditionele zin richten zich op het dozijn grootverbruikers en uitstoters.
- Conform de convenantenaanpak zouden bedrijven hun eigen CO₂-reductieplan moeten maken. Dan is sprake van maatwerk per bedrijf maar betreft het wel honderden bedrijven. RVO zou moeten toetsen. Bedrijfsspecifieke reductieplannen tellen op tot sectortotaal zodat zicht ontstaat op voortgang.
- Hou het systeem adaptief, gezien de grote economische en technologische onzekerheden.
- Vragen:
 - o Welke normen worden gehanteerd. Per installatie of bedrijf/locatie?
 - o Resulteert deze benadering in de gewenste systeemverandering of toch vooral in incrementele innovatie?
 - o Hoe de CO₂-winst van een cluster- of ketenaanpak te verdisconteren?

Kostenverdeling

Bertholt presenteert een tabel waarin de mogelijke opbouw van de kostenverdeling wordt getoond met veel PM-posten. Vraag daarbij is of dit format behulpzaam is en tweede vraag is om reactie op de daarin genoemde posten. Na bespreking zal EZK het format nog wat aanpassen en via de mail delen met de aanwezigen, waarop zij reactie op de tweede vraag kunnen geven.

Tussenrapportage Taakgroep Innovatie

De toelichting van [REDACTED] leidt tot de gesprekspunten:

- De internationale dimensie ontbreekt in dit stuk maar krijgt wel aandacht in het totale pakket met in het bijzonder een link naar de Europese agenda.
- De opsomming is niet limitatief maar biedt wel veel ruimte, bijvoorbeeld de nrs. 7 en 10. Bovendien zijn er ook nog de andere instrumenten. Wel wil men versnippering voorkomen. Er moet dus worden gekozen. Een zekere mate van overlap is onvermijdelijk.
- De missie waterstof zit elders maar moet wel voor de industrie herkenbaar zijn.
- Aandachtspunt is ook de beschikbaarheid van biomassa in de industrie. Is dat voldoende geborgd?
- De mogelijkheden met *natural sinks* zijn bij de Landbouwtafel aan de orde.
- Tot 12 november kunnen reacties op de tussenrapportage van de taakgroep bij Peter worden aangeleverd. Berthold Leeftink vraagt na te gaan of:
 - o Het format volstaat.
 - o De aansluiting met topsectoren Energie en Chemie goed is gelegd.
 - o Er voldoende pilots en demoprojecten zijn.
 - o De goede technologieën erin zitten.
- [REDACTED] geeft aan dat er overleg plaatsvindt (en bijna is afgerond) met de twee grote pensioenfondsen over nieuwe innovatiefondsen met totaal 750 mln aan middelen. Het gaat om tickets tussen 1 en 20 miljoen euro, met een nationale focus en een minimaal rendement van 6%. Door samenwerking is *blended finance* mogelijk.

Tenderregeling SDE++

[REDACTED] schetst de stand van denken in de werkgroep (=werk-in-uitvoering). Dit leidt tot de volgende gesprekspunten:

- Het schema in de notitie moet worden aangepast.
- Er is een spanning tussen de wens om kleine bedrijven de kans te geven mee te doen en de praktische behoefte aan een ondergrens. Clusters van bedrijven kunnen meedoen obv een penvoerder.
- Scope 2-projecten kunnen mogelijk wel meedingen maar voor scope 3 projecten is dat waarschijnlijk lastig. Dit is een belemmering om de Nederlandse clusters als proeftuin te positioneren.
- De looptijd wordt niet op 2030 begrensd. De looptijd ligt vast in de beschikking en treedt in werking op moment van leveren.
- Nieuwe bedrijven (ook buitenlandse) kunnen meedoen.
- Lucht- en scheepvaart zijn van de SDE uitgesloten.
- Aandacht wordt gevraagd voor een mogelijk waterbedeffect. Dit heeft aandacht van het Rijk. Het Stabiliteitsfonds kan een deel van het probleem oplossen door rechten op te kopen.
- Er kunnen overwegingen zijn om (bijv. na een bepaalde periode) toch voor schotten te kiezen. Bijvoorbeeld om bepaalde veelbelovende technologieën te stimuleren of oversubsidiëring van andere technologieën te voorkomen. Ook zou CCS te dominant kunnen worden. Plafonds per techniek is ook een mogelijkheid. Ook geen schot tussen energieopwekking en CO₂-reductie (CO₂-min luik)?
- Stimulering van waterstof loopt via de klimaatvelop.
- Het gaat om de uitrolfase maar de grens is vaak moeilijk te trekken. Bijv. bij *first of a kind* technieken. Soms kunnen SDE/DEI-subsidies samengaan.
- Er zijn monitoring/meetproblemen. Zo is voor raffinaderijen wel de energie-input bekend maar moet de CO₂-uitstoot worden omgerekend. Dat vereist specialistische kennis van ingenieursbureaus; zij beschikken over databestanden van individuele plants.

Maatwerkpaak

[REDACTED] licht het voorliggende stuk (werk-in-uitvoering) toe. De volgende gesprekspunten komen aan de orde:

- Veel elementen zijn positief te waarderen omdat het alle bedrijven in de doelgroep tot langetermijntrajecten aanzet.
- Een objectief normenkader is noodzakelijk. Vraag is wel hoe dit gedefinieerd en geoperationaliseerd wordt. Meetbaarheid en handhaafbaarheid zijn cruciale voorwaarden. Gesuggereerd wordt om de CO2-ladder hiervoor te gebruiken. Ook hier wordt gerefereerd aan de kennis van ingenieursbureaus.
- Voorkeur voor verankering in de bestaande convenantenstructuur leidt tot discussie. Voor sommigen te vrijblijvend en moeilijk te handhaven. Ook is er de zorg dat de effecten pas na verloop van tijd (meerdere jaren) zichtbaar zijn. Daar wordt tegenin gebracht dat de beoogde vorm niet vrijblijvend is en verankerd in een normatief kader: als je niet meedoet, krijg je als ondernemer ook geen toegang tot het overheidsinstrumentarium. Bovendien zijn er sancties. Over de vraag of een CO2-heffing (specifiek of generiek) zo'n stok kan zijn, is nog geen antwoord te geven. De CO2-heffing is conform de kabinetsappreciatie het borgingsmechanisme voor het bereiken van de sectordoelstelling.
- Voordeel van aanhaken bij bestaande structuur is dat bedrijven hiermee bekend zijn. De handhaafbaarheid moet wel verzekerd zijn en ook moeten scope 2- en 3-maatregelen inpasbaar zijn. Verder moeten de sancties zodanig zijn dat bedrijven meedoen.
- Is de voorgestelde systematiek ACM-proof?

Diverse

CE-studie over effecten CO2-heffing

Op 31 oktober heeft een gesprek plaatsgevonden over het CE-rapport. Verzoek is om de studie nu snel voor de Industrietafel beschikbaar te maken. Berthold zegt toe om snel met een voorstel te komen. De mogelijkheid wordt geopperd om ook een vergelijking met de DNB-studie te maken.

Kostenverdeling

Dit punt wordt aangehouden.

Afspraken:

- Bertholt stelt voor 2 A-4tjes als samenvatting akkoord industrie en dan 1 A-4tje per onderwerp.
- PBL geeft aan 25 febr klaar te zijn met de doorrekening.
- Manon neemt opmerking over restwarmte mee naar Klimaatberaad.
- Manon neemt systeemintegratie (samenhang scope 1 2 en 3) mee naar Klimaatberaad.
- SDE++ is besproken met als uit te werken aspecten: als er geen schotten zijn, hoe werken dan plafonds? Hoe is de aansluiting tussen programmatische aanpak op SDE++ en overbruggen *valley of death*? (Bertholt gaf aan dat koppeling van subsidie mogelijk is). Clusters van bedrijven moeten aanvraag kunnen indienen. Is de CO2-emissiemeting goed mogelijk?
- Uitwerken objectief normenkader voor toetsing CO2-plannen en de uitvoering ervan is noodzakelijk plus RVO oplijnen met kennis om dat te kunnen toetsen.

Hoe verder?

- Op 12 november vindt een extra vergadering in brede samenstelling plaats: 11.00-14.30 bij de SER. Centraal staan de CCS-notitie en een verdiepingsgesprek over de instrumentenmix.
- Separaat stuurt het secretariaat de eerste proeven van de afspraken conform het afgesproken format. Deze proeven zijn volledig voor rekening van het secretariaat en zijn bedoeld als voorzet om tot gedragen en doorrekenbare afspraken te komen. Reacties zijn dus nodig. Het eerste voorbeeld over CCS is inmiddels toegestuurd.
- Op 19 november liggen conceptteksten (inclusief de afspraken) voor als inzet voor het sectorakkoord.

Kort verslag Industrietafel (breed)

12 november 2018

Aanwezig:

Manon Janssen (vz), Bertholt Leeftink, [redacted], [redacted], [redacted],
[redacted], [redacted], [redacted], [redacted], [redacted], Focco
Vijselaar, [redacted], [redacted], [redacted], [redacted], [redacted], [redacted],
[redacted], [redacted], [redacted], en [redacted] (verslag)

Verslag 5 november

Naar aanleiding van het verslag wordt geconcludeerd dat het afsprakenlijstje incompleet is. Zo ontbreekt bijvoorbeeld dat uitgezocht moet worden hoe het zit met waterbedeffecten als gevolg van nationale maatregelen. Dit punt blijkt ook bij andere tafels te spelen en wordt in algemene zin in het akkoord getackeld.

CCS

De eindrapportage van de JFF is in het finale stadium. Naar verwachting wordt in de loop van de week de definitieve versie afgerond. Voor ligt het concept plus een eerste vertaling in concrete afspraken, voor rekening van het secretariaat. De discussie ging over de volgende punten:

- Van **welk scenario** ga je uit? Dat is bijvoorbeeld van belang voor de veronderstelde prijzen en prijsverhoudingen in 2030 en de gerelateerde abatementscurve. Dit is een kerndiscussiepunt in de werkgroep JFF. Omdat hier veel onzekerheden spelen, kiest de werkgroep voor een scenarioaanpak.
- Kan je **opslaan in het buitenland**, zoals in Noorwegen (een concreet plan voor groene waterstof in Groningen) en wat betekent dat voor de CO₂-toerekening. Dat kan inderdaad. Noorwegen neemt deel aan het ETS en is dus onderdeel van het systeem. Vraag wordt gesteld waarom deze ETS-conditie wordt gesteld.
- Wordt gekozen voor een **cap op de hoeveelheid** (7 Mton) of het beschikbare SDE-budget of is er geen cap? Geen capaciteitscap biedt Nederland de mogelijkheid te anticiperen op aanbod uit omringende landen en daarop vooruitlopend comparatieve voordelen te benutten en een grootschalige basisinfrastructuur op te bouwen. Voor een cap is dat het niet gewenst is dat CCS bij succes een fors deel van de beschikbare financiële middelen zou krijgen en wenselijke alternatieven verdringt. De vraag is overigens of het zo'n vaart zal lopen. Vanuit het ministerie is het uitgangspunt dat het gaat om een maximum op de opslag op Nederlands grondgebied. Vooralsnog is het prematuur om al een cap te zetten. 2023 is hiervoor een ijkmoment. Mocht CCS een succes zijn dan lijkt 7 Mton een redelijke cap.
- **Conclusie voor concrete tekst CCS-afpraak:**
 - o Tekst wordt afgestemd met eindversie van werkgroep JFF; moet korter en scherper.
 - o Structuur: Inzet is opslag met een maximum van 7 Mton in 2030 (NB: ook bij de inzet van biomassa in kolencentrales is een cap gehanteerd: 25 PJ). Dit gebeurt onder de volgende voorwaarden: alleen als er geen redelijk alternatief voor CCS is; moet passen in langetermijntransitieperspectief; hoge eisen aan veiligheid/monitoring etc;
 - o Bekeken wordt of een waarborgfonds voor onvoorziene calamiteiten nodig is.

Instrumentenmix: gesprekspunten voor vervolg

[redacted] schetst de stand van denken in de werkgroep. Dit leidt tot de volgende gesprekspunten die nog een vervolg moeten krijgen:

- **SDE++:**
 - o **Schotten/plafonds per technologie?** Dit is de kernvraag. Veel discussie over het uitgangspunt van het Rijk dat er in beginsel geen schotten of

plafonds komen in de SDE++. Energieopwekking (bijv. WOZ) concurreert dan met CO₂-reductieplannen. Hierbij speelt dat de ervaring leert dat overheden slecht kunt kiezen. Daar staat tegenover dat zonder schotten WOZ nooit zo'n succes zou zijn geworden. Ook kunnen er maatschappelijke overwegingen zijn om bepaalde technologieën een zetje in de rug te geven. Ook speelt de sectorkeuze.

- o **MKB-bedrijven:** er is behoefte om ook MKB-bedrijven toegang tot een uitrobsubsidie te geven. Als het niet via de SDE kan, dan wellicht via een andere regeling. Hoe deze vorm te geven?
- o **Vaststelling van basisbedragen.** Er is discussie over de vraag of basisbedragen nodig zijn. Dit lijkt echter onontkoombaar. Hoe te bepalen?
- o **Objectieve normenkader.** Vereist specialistische kennis maar is nodig voor de juridische basis. Suggestie is om dit aan RVO toe te wijzen.

- **Programmatische aanpak:**

- o De programmatische aanpak richt zich op het **bestaande instrumentarium**.
- o De **DEI-regeling** wordt zo ingericht dat ook CO₂-plannen hier gebruik van kunnen gaan maken.
- o Ook **scope 2 en 3 technologieën** komen voor instrumentarium in aanmerking voor zover ze betrekking hebben op het Nederlandse grondgebied.
- o Mogelijk probleem is de **verwatering** van het instrumentarium naar meerdere sectoren. En: kan een producent van CO₂-zuinige producten voor de wereldmarkt van het instrumentarium profiteren? Nee, maar wellicht wel van ander typen instrumenten.
- o **Technologiekeuze.** In een procesafpraak zouden de 3 à 4 leidende technologieën voor de industrie via de IKIA moeten worden vastgelegd. Om de paar jaar kunnen zo nodig aanpassingen worden aangebracht. Dit sluit aan bij de vier kerntechnologieën uit de hoofdlijnen.

- **Algemene conclusies:**

- o Er zijn **vele vragen gesteld** en er is op complicaties en uitzonderingen gewezen. Dat is belangrijk maar mag de voortgang van de instrumenteninzet niet in de weg staan.
- o Er is **behoefte aan overzicht**, bijvoorbeeld in een schematische voorstelling. Bertholt zegt toe een poging te wagen, mogelijk in een three pager waarin het instrumentarium in de breder context wordt gezet.

4. Diverse

- **Discussie over de hardheid van de indicatieve doelstelling van de sector. Dit hangt samen met het borgingsmechanisme en momenten van herijking volgens de INEK-systematiek. Punt komt nog terug.**
- **CE-studie over CO₂-heffing: Bertholt zegt toe dat de leden van de Industrietafel toegang tot het rapport krijgen. Hij komt terug op de wijze waarop.**
- **Kostenverdeling. Dit punt wordt aangehouden.**

Hoe verder?

- Op 19 november vergadert de Industrietafel in kleine samenstelling weer bij de SER. **Gezien de volle agenda is het begin vervroegd naar 16.00 uur en is een uitloop tot 21.00 uur voorzien.**
- Er komt een nieuwe versie van de afspraken van de tafel. Hierin worden de opmerkingen van vandaag en reacties van buiten de vergadering meegenomen. Ook

komende rapportages van de werkgroepen aan bod, inclusief de teksten voor het Klimaat-akkoord.

Kort verslag Industrietafel (smal)

19 november 2018

Aanwezig:

Manon Janssen (vz), Bertholt Leeftink, [redacted], [redacted], [redacted] (vanaf 17.45 uur), [redacted], [redacted], [redacted], Focco Vijselaar, [redacted], [redacted] en [redacted] (verslag)

Verslag 12 november

- De opvatting dat een cap van 7 Mton bij CCS redelijk is wordt niet door iedereen gedeeld.
- Naar aanleiding van het verslag:
 - o Er is onduidelijkheid over de aansluiting van de werkgroep procesefficiency bij de werkgroep Instrumentenmix. Dit wordt nagegaan.
 - o Waar wordt het waterbedeffect in het Klimaatakkoord belegd? Wordt nagegaan.

Three-pager

De ingebrachte notitie is nadrukkelijk voor rekening van het Rijk. Dat betekent dus dat op een aantal plaatsen standpunten worden ingenomen die niet per se sporen met de opvattingen aan tafel. Puntsgewijs leidde dit tot het volgende:

- Over het **onderdeel innovatie** is niet veel discussie. Wel is er de vraag of er voldoende middelen beschikbaar zijn om de ambities waar te kunnen maken.
- Over de vormgeving van de uitrol via de **verbrede SDE+** is veel discussie. Deze subsidieregeling is het 'werkpaard' van de instrumentenmix. Er zijn verschillende opvattingen over de mate waarin schotten/plafonds gewenst zijn. De algemene lijn die het Rijk voorstelt is dat er in beginsel sprake is van een technologieneutrale subsidie. Er kunnen redenen zijn hiervan af te wijken. Voorbeelden zijn continuïteit van de uitrol (bijv. WOZ), extra duwtje voor veelbelovende technologieën die hierdoor naar verwachting daarna snel door zullen groeien (tijdelijk minimum voor 'must haves', bijvoorbeeld voor waterstof), een tijdelijke cap voor technologieën die hierdoor een onevenredig deel van de subsidie krijgen. Zo zou een cap op CCS indicatief en tijdelijk zijn. Meer in het algemeen zijn eventuele verbijzonderingen (minima en caps) per definitie tijdelijk en worden deze bij een nieuwe INEK-periode herijkt.
- **Individuele CO2-prestatieafspraken** worden door de meeste tafelleden om meerdere redenen positief gewaardeerd. De CO2-reductieplannen moeten mede invulling geven aan zowel de innovatieopgaven als de SDE-tenders. Zonder CO2-reductieplan krijgen bedrijven geen toegang tot een SDE-subsidie. Er is discussie over de wijze van uitvoering (monitoring en effectmeting) en de afrekenbaarheid, mede in het licht van mogelijke sancties. Hoe te bepalen of het niet realiseren van de plannen aan externe factoren is toe te schrijven of aan de bedrijfsvoering? Hoe ziet de sanctie er uit?
- Er zijn verschillende opvattingen over de invulling van **de CO2-heffing** (met terugsluis naar de sector). Uitgangspunt is dat het Rijk in zijn appreciatie aangeeft een CO2-heffing als borgingsmechanisme te zien op het niveau van de sector (stok achter de deur). De industrie wijst een *onvoorwaardelijke CO2-heffing* bovenop de ETS-heffing af. De milieuorganisaties zien zo'n heffing juist als transparant (industrie betaalt zelf ook mee aan transitie) en goed uitvoerbaar. Een *voorwaardelijke heffing* kan betrekking hebben op het niet halen van het sectordoel. Op het ijkmoment (nieuwe INEK-periode) wordt dan een generieke heffing voor alle bedrijven opgelegd. Een voorwaardelijke CO2-heffing kan ook gekoppeld worden aan het niet halen van CO2-reductieplannen van afzonderlijke bedrijven. In beide gevallen treedt de heffing pas na verloop van tijd in werking en is goede effectmeting noodzakelijk.

Afspraak:

- Gehoord de discussie bereidt het Rijk een nieuwe notitie voor met een nadere invulling van de vormgeving van de genoemde elementen.

Rapportages van de werkgroepen

Op basis van de (concept)rapportages zijn korte teksten in de vorm van conceptafspraken aangeleverd:

- **CCS:** de tekst wordt aangepast in lijn met hierboven. Aandachtspunt is de opslag van CCS in andere ETS-landen. De onderdelen i en h moeten iets anders geformuleerd worden.
- **Omgaan met groei:** de toonzetting moet iets uitdagender: Nederland staat open voor nieuwkomers maar nieuwe investeringen moeten wel passen in het streven naar een klimaatneutrale industrie. Dat moet ook de invalshoek van het acquisitiebeleid zijn.
- **Level playing field:** komt nieuwe versie.
- **Monitoring en accounting:** is gebaseerd op conceptversie, waardoor conceptteksten moeten worden aangepast. Vanuit het Rijk is er de waarschuwing dat de CO₂-doelstellingen centraal staan. Complexe nieuwe monitoringsystemen en indicatoren mogen deze invalshoek niet belemmeren in de uitvoering. Vanuit PBL wordt ingebracht dat het denken in ketens interessant maar complex is. Ook komt dan de internationale dimensie nadrukkelijk in beeld. Een ketenbenadering is naar verwachting heel betekenisvol voor CO₂-reductie. Vanuit de industrie speelt de integrale benadering waarbij ook effecten verder in de keten op een of andere manier gewaardeerd zouden moeten worden (meer dan een duimpje). Geconcludeerd wordt dat het zinvol is als PBL de ketenbenadering in relatie tot CO₂-reductie verder onderzoekt.
- **Bijlage 3e:**
 - o het thema systeemintegratie krijgt nu tafeloverstijgend aandacht. De Topsector Energie is hier nauw bij betrokken. Bezien moet worden of systeemintegratie ook nog apart bij de industrie benoemd moet worden.
 - o Vergoeding Externe Kosten is een nuttig instrument maar dit concept hoort meer op een onderzoeksagenda. Mogelijk kan over de CO₂-voetafdruk ergens in het akkoord een aanbeveling worden opgenomen.

Afspraak:

- Gehoord de discussie bereidt het secretariaat op korte termijn nieuwe conceptteksten voor en legt deze schriftelijk ter becommentariëring aan de tafelleden voor.

Diverse

- Er zijn nog veel bespreekpunten. Daarom is er **op 27 november een extra vergadering van de Industrietafel (smal): 14.30-18.00 uur bij de SER.**
- Het **CE-Delft-rapport** wordt dan besproken. Over het moment van publicatie komt nog een beslissing.
- Verder staat **vaststelling van de aangepaste conceptteksten** obv de werkgroepen (zie hierboven) op de agenda.

Kort verslag Industrietafel (breed)

14 maart 2019

Aanwezig:

Manon Janssen (vz), minister Wiebes (eerste drie kwartier) [redacted], [redacted], [redacted], Focco Vijselaar, [redacted] en [redacted] (verslag)

Toelichting Kabinetsbesluit

Minister Wiebes geeft aan dat de tijdspanne tussen de presentatie van het ontwerpakkkoord en de presentatie van de doorrekening de gelegenheid heeft geboden om met een frisse blik naar het maatregelenpakket te kijken. Uiteindelijk moet het gaan om een evenwichtig pakket voor de industrie dat de beoogde megatonnen oplevert, tot een redelijke lastenverdeling tussen bedrijven en burgers leidt en niet resulteert in vertrek van bedrijven en werkgelegenheidsverlies. Vanuit dit uitgangspunt is de afgelopen tijd ook binnen het Rijk verder nagedacht. Drie zaken springen eruit:

- De hoogte van de voorgestelde heffing blijkt te laag. Dat wisten we al voor de PBL-doorrekening. Dit bedrag moet dus omhoog.
- De malus kan soms nul zijn. Ook dat doet afbreuk aan de bedoeling. De malus moet groter dan de ETS zijn.
- De objectiviteit van het voorgestelde stelsel is niet gegarandeerd. Dit bemoeilijkt de uitvoering en juridische handhaafbaarheid en kan bovendien strategisch gedrag in de hand werken. De opgave is dus om tot een objectief stelsel te komen.

Tegen deze achtergrond is de conclusie van het kabinet dat moet worden ingezet op een verstandige CO₂-heffing. D.w.z., een heffing die voldoende CO₂-effect oplevert en tegelijkertijd zodanig is vormgegeven dat werkgelegenheid behouden blijft. Er zijn diverse voorstellen gedaan die hiervoor de elementen bevatten. Alle betrokken partijen worden dan ook uitgenodigd om na te denken over de vormgeving van zo'n verstandige CO₂-heffing. Verder ziet het kabinet CCS als een transitietechnologie die alleen een volwaardige rol speelt als alternatieven ontbreken.

In de discussie die hierop volgt, geeft de industrie aan deze wending bijzonder te vinden. De effecten van de voorstellen zijn moeilijk te overzien. De industrie moet zich beraden op de ontstane situatie en de eigen rol in het vervolgproces. Via de aangekondigde aanpassing van de energiebelasting wordt het bedrijfsleven sowieso hoger aangeslagen. Belangrijk is dat adequate invulling wordt gegeven aan de randvoorwaarde van een goed vestigingsklimaat zodat de concurrentiepositie niet verslechtert en werkgelegenheid behouden blijft. Er moet ook ruimte zijn voor ondernemers die zaken anders willen aanpakken zodat de economische kansen die er zijn worden benut en het verdienvermogen toeneemt.

De vertegenwoordigers van de natuur- en milieuorganisaties zijn verheugd dat het kabinet met de voorstellen de behoefte aan draagvlak adresseert. Zij zijn bereid om constructief aan passende voorstellen mee te werken.

De minister wijst erop dat herijking van de financiering van de ODE een politieke verantwoordelijkheid is die al veel eerder in gang was gezet. Voor een goed functionerend stelsel is een houdbare juridische vormgeving cruciaal. Voor het proces betekent de kabinetsreactie dat het Rijk nu de regie neemt om in overleg met betrokken partijen tot de beoogde verstandige CO₂-heffing en een evenwichtig beleidspakket te komen.

PBL-doorrekening

PBL-onderzoeker [REDACTED] geeft een uitgebreide toelichting op de doorrekening. Hij wijst erop dat er drie vormen van onzekerheid zijn die ertoe leiden dat de uitkomsten alleen met een grote bandbreedte zijn aan te geven. Er is grote onzekerheid over de externe omgeving: energieprijzen, economische en technologische ontwikkelingen en dergelijke. Met gevoeligheidsanalyses is geprobeerd de bandbreedte van de effecten van deze ontwikkelingen in beeld te brengen. De PBL-analyses richten zich vooral op vormgevingonzekerheid (is de vormgeving van de maatregelen eenduidig en concreet?) en gedragsonzekerheid (is in te schatten hoe op een maatregelen gereageerd wordt?). Het PBL heeft voor beide type onzekerheid diverse aannames moeten doen om het voorgestelde bonus-malussysteem en de CCS-inzet door te rekenen. Dit resulteert in vier varianten met een range tussen 6 en 14 Mton CO₂-reductie in 2030. Een aandachtspunt hierbij is dat industriële CO₂-reductie-effecten in sommige situaties boekhoudkundig worden toegerekend aan elektriciteitsbedrijven (Tatasteel) en de glastuinbouw. Aangegeven wordt ook dat de subsidiereservering van 200 mln euro voor de productie van geavanceerde biobrandstoffen niet in de berekeningen kon worden meegenomen.

In de discussie wordt onderkend dat doorrekening van de voorstellen complex is. Er worden diverse suggesties gedaan om onzekerheden terug te dringen. Ook het voorgestelde borgingsmechanisme en het uitgesproken commitment van het industriële bedrijfsleven spelen een rol bij de inschatting van de effectiviteit van de voorstellen. Verder wordt opgemerkt dat de invoering van een CO₂-prijs ook strategisch gedrag en onzekerheid oplevert.

Tafelvoorzitter Manon Janssen sluit de discussie af met de constatering dat de kritische vragen en vele opmerkingen niet wegnemen dat er tafel breed veel waardering is voor de inzet en degelijkheid van de PBL-onderzoekers.

Vervolg

Voor het proces betekent de kabinetsreactie dat het Rijk nu de regie neemt maar daarbij wel de partijen aan tafel betreft. In een eerste verkenningsronde staat een inventarisatie van gemeenschappelijke elementen en randvoorwaarden van de beoogde verstandige CO₂-heffing centraal. Vervolgens gaat dit over in een aantal gerichte gesprekken in klein verband die tot een eenduidig beleidspakket met draagvlak moeten leiden. Doel is om voor eind april tot een breed gedragen invulling van het beleidspakket te komen, opdat de maatregelen een plaats krijgen in de eerste Klimaat- en Energieverkenning.

Tot slot worden de tafeldeelnemers nog geïnformeerd over de procedure dit voortvloeit uit de aangenomen motie van de Eerste Kamer die impliceert dat de verslagen van de tafervergaderingen (niet de werkgroepen) openbaar worden gemaakt. Gebruikelijk is dat in ieder geval namen worden weggelakt. Er volgt nog een brief met nadere informatie hierover. Opgemerkt wordt dat het openbaar maken van de verslagen de vertrouwelijkheid van de besprekingen schaadt.